وەزارەتی خوێندنی باڵا و توێژینەوەی زانستی

زانکۆی سەلاحەدین - هەولێر

کۆلێژی ئاداب - بەشی کۆمەڵناسی

هۆکارە کۆمەڵایەتییەکانی تەڵاق لەسەردەمی نوێدا

توێژینەوەیەکی مەیدانییە لەشاری هەولێر

پرۆژەی دەرچوونە پێشکەش بە بەشی کۆمەڵناسی کراوە وەک بەشێک لە پێداویستیەکانی بەدەستهێنانی بڕوانامەی بەکالۆریۆس لە کۆمەڵناسی

لەلایەن

عبدالکریم مصطفی کریم

علی امیر طە

بەسەرپەرشتی

د. زەریا احمد طاهر

2024 - 2025

پشتگیری و ڕەزامەندی سەرپەرشتیار:

پێشنیاری تاوتوێکردنی ئەم توێژینەوەیە دەکەم لەژێر ناونیشانی (هۆکارە کۆمەڵایەتییەکانی تەڵاق لەسەردەمی نوێدا - توێژینەوەیەکی مەیدانییە لەشاری هەولێر). لەلایەن قوتابیان (عبدالكريم مصطفى كريم و علی امير طه) لەژێر سەرپەرشتی من ئامادە کراوە.

سەرپەرشتیار:

د. زەریا احمد طاهر

واژوو:

ڕێکەوتی: / / ٢٠٢٥/

ئەندامی لیژنەی گفتوگۆ

د. ابراهيم محمد برايم

واژوو:

ڕێکەوتی: / / ٢٠٢٥/

ئەندامی لیژنەی گفتوگۆ

د. ئەڤین احمد قادر

واژوو:

ڕێکەوتی: / / ٢٠٢٥/

پێشکەشکردن

- ئـــەم تـــوێـــژیـــنەوەیـــە پـــێشکەشـــە بـــە بـــەشـــی کـــۆمـــەڵـــناســـیی زانـــکۆی سـەلاحـەدیـن
- پێشکەشە بە دایـک و بـاوکـی خـۆشـەویسـتمان و هـەمـوو خـوێـنەرانـی ئـازیـز و هـاورێ خـۆشـەویسـتەکـانـمان.
- بـەتـایـبەت پـێشکەشـە بـە دکـتۆری زۆر خـۆشـەویسـت (د. زەریا احمد طاهر) کـە زۆر مـانـدوو بـوو لـەگـەڵـمان و هـەمـوو ئـەو کەسانەی کە بە وشەیەکیش بێت یارمەتیان داوین.

سوپاس و پێزانین

- ❖ سوپاس و ستایش بۆ خوای گەورە کە دەرفەتی دروستکردن و ئاسانکردنی ئەم توێژینەوەی پێمان بەخشی.
- ❖ سوپاس و پێزانینمان بۆ (د. زەریا احمد طاهر)کەوا ئەرکی سەرپەرشتی کردنی توێژینەوەکەی گرتە ئەستۆ و لە سەرنج و پێشنیارەکانی بەهرەمەند بووین.
- ❖ سوپاسێکی دڵسۆزانە ئاراستەی دایک و باوکی خۆشەویستمان دەکەین کە لە هەموو قۆناغە جیاوازەکانی ژیانمان هاندەر و پاڵپشتمان بوون بێگومان بێ پاڵپشتی ئەوان گەیشتن بەم قۆناغە ئەستەم بوو.
- ❖ سوپاسی سەرۆکایەتی بەشی کۆمەڵناسی کە هاوکاری و کار ئاسانی بێ پایانیان پێشکەش کردین.
- ❖ سوپاس و پێزانین بۆ ئەوانەی کە هاوکاریان کردووین گەر بە وشەیەکیش بووبێت.

پێڕست

بابەت	لاپەڕە
پشتگیری و ڕەزامەندی سەرپەرشتیار	II
پێشکەشکردن	III
سوپاس و پێزانین	IV
پێڕست	V-VI-VII
لیستی خشتە	VIII-IX
پێشەکی	1
دەروازەی یەکەم: لایەنی تیۆری توێژینەوە	2-6
بەشی یەکەم: ڕەگەزە سەرەکییەکانی توێژینەوە و پێناسەکردنی چەمکەکان	2
باسی یەکەم: ڕەگەزە سەرەکییەکانی توێژینەوە	3
١- گرفتی توێژینەوە	3
٢- گرنگی توێژینەوە	3-4
٣- ئامانجەکانی توێژینەوە	4
باسی دووەم: پێناسەکردنی چەمکەکانی توێژینەوە	5
یەکەم: تەڵاق	5
دووەم: خێزان	6
بەشی دووەم: توێژینەوەکانی پێشوو	7-15
باسی یەکەم: توێژینەوە کوردییەکان	8-10
باسی دووەم: توێژینەوە عەرەبییەکان	11-13
باسی سێیەم: توێژینەوە بیانییەکان	13-15

بەشی سێیەم: هۆکارە کۆمەڵایەتییەکانی تەڵاق لەسەردەمی نوێدا	16-26
باسی یەکەم: کورتە مێژوویەک دەربارەی تەڵاق	17
تەڵاق لەڕوانگەی ئاینەکان	17-18
باسی دووەم: هۆکارە کۆمەڵایەتییەکانی تەڵاق لەسەردەمی نوێدا	19-26
١- خراپ بەکارهێنانی تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان	19
٢- هۆکارە ئابوورییەکانی تەڵاق	19-21
٣- دەستێوەردانی دەرەکی	21-22
٤- هۆکارە کولتوریەکانی تەڵاق	22-23
٥- هۆکاری دەروونی	23-24
٦- خیانەتی هاوسەری	24-25
٧- نەبوونی هاوسەنگی لەنێوان کار و ژیانی خێزانی	26
٨- جیاوازی ڕۆشنبیری و پەروەردەیی	26
دەروازەی دووەم: لایەنی مەیدانی توێژینەوە	27-31
بەشی چوارەم: چوارچێوەی میتۆدی توێژینەوە	28
یەکەم: میتۆدی توێژینەوە	28
دووەم: کۆمەڵگای توێژینەوە	29
سێیەم: نموونەی توێژینەوە	29
چوارەم: قەبارەی توێژینەوە	30
پێنجەم: بوارەکانی توێژینەوە	30
شەشەم: ئامرازەکانی کۆکردنەوەی زانیاری	31
حەوتەم: ئامرازە ئامارییە بەکارهاتووەکان	31
بەشی پێنجەم: خستنەڕوو و شیکردنەوەی زانیاریەکان	32-52

باسی یەکەم: خستنەڕووی شیکردنەوەی زانیاریە گشتییەکان	33-34
باسی دووەم: خستنەڕووی شیکردنەوەی زانیاریە تایبەتەکان	35-52
بەشی شەشەم: ئەنجام و پێشنیار و ڕاسپاردەکانی توێژینەوە	53-64
ئەنجامەکان	54-55
ڕاسپاردە	56
پێشنیار	56-57
لیستی سەرچاوەکان	58-61
پاشکۆ	62-65

ناوەڕۆکی خشتەی توێژینەوە

	لاپەڕە
١- خشتەی (١) ڕەگەزی ئەندامانی توێژینەوە ڕووندەکاتەوە	33
٢- خشتەی (٢) ئاستی بژێوی نموونەی توێژینەوە ڕووندەکاتەوە	33
٣- خشتەی (٣) گەڕەکی نیشتەجێبوونی نموونەی توێژینەوە ڕووندەکاتەوە	34
٤- خشتەی (٤) جۆری نیشتەجێبوونی نموونەی توێژینەوە ڕووندەکاتەوە	34
٥- خشتەی (٥) تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان کاریگەری هەیە لەسەر زیادبوونی تەڵاق ڕووندەکاتەوە	35
٦- خشتەی (٦) نەبوونی خانووی جیا دەبێتە هۆی تەڵاق ڕووندەکاتەوە	36
٧- خشتەی (٧) دەستێوەردانی خێزانی هاوسەران دەبێتە هۆی تەڵاق ڕووندەکاتەوە	36-37
٨- خشتەی (٨) کارکردنی ژن لە دەرەوەی ماڵ دەبێتە هۆی ڕووندەکاتەوە	37
٩- خشتەی (٩) جیاوازی ئاستی خوێندەواری کاریگەری هەیە لەسەر تەڵاق ڕووندەکاتەوە	38
١٠- خشتەی (١٠) نەبوونی متمانە لە نێوان هاوسەران دەبێتە هۆی تەڵاق ڕووندەکاتەوە	38-39
١١- خشتەی (١١) خیانەتی هاوسەری هۆکارێکی سەرەکی تەڵاقە ڕووندەکاتەوە	39
١٢- خشتەی (١٢) جیاوازی تەمەن کاریگەری هەیە لەسەر تەڵاق ڕووندەکاتەوە	40
١٣- خشتەی (١٣) کێشەی دارایی دەبێتە هۆی تەڵاق ڕووندەکاتەوە	40-41
١٤- خشتەی (١٤) نەگونجانی سێکسی دەبێتە هۆی تەڵاق ڕووندەکاتەوە	41
١٥- خشتەی (١٥) ئالودەبوون بە ئینتەرنێت دەبێتە هۆی تەڵاق ڕووندەکاتەوە	42
١٦- خشتەی (١٦) نەزۆکی هۆکارێکی تەڵاقە ڕووندەکاتەوە	42-43
١٧- خشتەی (١٧) توندوتیژی خێزانی دەبێتە هۆی تەڵاق ڕووندەکاتەوە	43

١٨- خشتەی (١٨) ژنهێنانی دووەم کاریگەری هەیە لەسەر تەڵاق ڕووندەکاتەوە	44
١٩- خشتەی (١٩) بەکارهێنانی مادده هۆشبەرەکان دەبێتە هۆی تەڵاق ڕووندەکاتەوە	44-45
٢٠- خشتەی (٢٠) جیاوازی چینایەتی کاریگەری هەیە لەسەر تەڵاق ڕووندەکاتەوە	45
٢١- خشتەی (٢١) نەخۆشی درێژخایەن دەبێتە هۆی تەڵاق ڕووندەکاتەوە	46
٢٢- خشتەی (٢٢) گرنگی نەدان بە پێداویستیەکانی خێزان دەبێتە هۆی تەڵاق ڕووندەکاتەوە	46-47
٢٣- خشتەی (٢٣) کۆچکردن بۆ دەرەوە کاریگەری هەیە لەسەر تەڵاق ڕووندەکاتەوە	47
٢٤- خشتەی (٢٤) نەبوونی ڕێزگرتن لە نێوان هاوسەران دەبێتە هۆی تەڵاق ڕووندەکاتەوە	48
٢٥- خشتەی (٢٥) نەبوونی هاوسەنگی لە نێوان کار و ژیانی خێزانی دەبێتە هۆی تەڵاق ڕووندەکاتەوە	49
٢٦- خشتەی (٢٦) نەگونجانی بیروباوەڕی ئاینی دەبێتە هۆی تەڵاق ڕووندەکاتەوە	49-50
٢٧- خشتەی (٢٧) زوو هاوسەرگیری کردن دەبێتە هۆی تەڵاق ڕووندەکاتەوە	50
٢٨- خشتەی (٢٨) پەروەردەی دروستی خێزانی دەبێتە هۆی تەڵاق ڕووندەکاتەوە	51
٢٩- خشتەی (٢٩) نەبوونی لێبوردەیی لە نێوان هاوسەران دەبێتە هۆی تەڵاق ڕووندەکاتەوە	51-52
٣٠- خشتەی (٣٠) گۆڕانی ئامانجەکانی ژیان دەبێتە هۆی تەڵاق ڕووندەکاتەوە	53

پێشەکی

تەڵاق وەک دیاردەیەکی کۆمەڵایەتی لە سەردەمی نوێدا بووەتە جێگەی سەرنجی توێژەران لە کۆمەڵگای کوردی و جیهانیدا. ئەم دیاردەیە، کە پەیوەندی بە پێکهاتەی خێزانەوە هەیە، لە ژێر کاریگەری گۆڕانکارییە کۆمەڵایەتی، ئابووری و کلتوورییەکاندا زۆرتر بڵاوبووەتەوە.

لە کوردستاندا، خێزان بنەمایەکی گرنگی کۆمەڵگایە، بەڵام تەڵاق کاریگەری نەرێنی لەسەر خێزان و کۆمەڵگا هەیە. ئەم توێژینەوەیە لە شاری هەولێر، هەوڵدەدات هۆکارە کۆمەڵایەتییەکانی تەڵاق شیبکاتەوە و رەهەندەکانی ئەم دیاردەیە رونبکاتەوە.

ئەم توێژینەوەیە(هۆکارە کۆمەڵایەتیەکانی تەڵاق لەسەردەمی نوێدا – توێژینەوەیەکی مەیدانییە لەشاری هەولێر) توێژینەوەیەکی چەندایەتییە میتۆدی وەسفی شیکارییە، لەرێگەی بەکارهێنانی ئامرازەکانی فۆڕمی ڕاپرسی هەڵساوە بە کۆکردنەوە و شیکردنەوەی زانیاریەکانی پەیوەندیدار بە توێژینەوە. کە لە دوو دەروازە و شەش بەش پێکهاتووە.

دەروازەی یەکەم لایەنی تیۆری توێژینەوە دەخاتە ڕوو. بەشی یەکەم دیاری کردنی ڕەهەندەکانی توێژینەوە و پێناسەکردنی چەمکەکان. بەشی دووەم باسکردنی توێژینەوەکانی پێشوو. کە خۆی لە توێژینەوە کوردی و عەرەبی و بیانییەکان دەبینێتەوە.بەشی سێیەم کورتە مێژوویەک دەربارەی تەڵاق و هەروەها باسکردنی هۆکارە کۆمەڵایەتییەکانی تەڵاق لەسەردەمی نوێدا کە خۆی لە نۆ خاڵ دەبینێتەوە.

دەروازەی دووەم لایەنی مەیدانی توێژینەوە دەخاتە ڕوو. بەشی چوارەم خۆی لە شەش باس دەبینێتەوە وەک ،میتۆدی توێژینەوە، کۆمەڵگای توێژینەوە، نموونەی، توێژینەوە بوارەکانی توێژینەوە، ئامرازەکانی کۆکردنەوەی زانیاری، ئامرازە ئامارییە بەکارهاتووەکان. بەشی پێنجەم خستنەڕووی شیکردنەوەی زانیاریە گشتییەکان و تایبەتەکان. بەشی شەشەم خستنەڕووی دەرئەنجام و ڕاسپاردە و پێشنیار و لیستی سەرچاوەکان و پاشکۆ.

بەشی یەکەم : ڕەگەزە سەرەکییەکانی توێژینەوەکە و پێناسەکردنی چەمکەکان

باسی یەکەم / ڕەگەزە سەرەکییەکانی توێژینەوە

١- گرفتی توێژینەوە

٢- گرنگی توێژینەوە

٣- ئامانجەکانی توێژینەوە

باسی دووەم / پێناسەکردنی چەمکەکانی توێژینەوە

١- تەڵاق

٢- خێزان

بەشی یەکەم : ڕەهەندەکانی توێژینەوە و پێناسەکردنی چەمکەکان

باسی یەکەم : ڕەهەندەکانی توێژینەوە

١- گرفتی توێژینەوە

هەر توێژینەوەیەکی کۆمەڵایەتی کە ئەنجام دەدرێت، گرفتێکی دیاریکراو لەخۆ دەگرێت لەناو کۆمەڵگەدا ، گرفتی تەڵاق یەکێکە لەو گرفتانەی کە لەزۆربەی کۆمەڵگاکاندا بوونی هەیە، وە بەتایبەتیش لەئێستادا و بەتایبەتی تریش لە کوردستان، ئەمە هەردێت زەق و زێتر دەبێ ڕێژەکەی بەپێی ئەو داتایانەی کە لەئێستادا لەبەردەستن ، هەڵبەتە فاکتەرەکانی ئەم گرفتەش زۆر و جۆراو جۆرن، لەهەمان کاتیشدا کاریگەریە کۆمەڵایەتیەکانی تەڵاقیش لەسەر تاک و خێزان و کۆمەڵگاش بەدیار دەکەوێت . دەکرێ گرفتی ئەم توێژینەوەیە بە پرسیارێک ئاڕاستە بکەین بەمشێوەیە: گرنگترین ئەو هۆکارە کۆمەڵایەتیانە چین کەدەبنە هۆی تەڵاق لەسەردەمی نوێدا؟.

٢- گرنگی توێژینەوە

هەموو جۆرە توێژینەوەیەک گرنگی تایبەت بەخۆی هەیە. ئەم توێژینەوەیەش گرنگیەکەی لە دوو بواردا دەردەکەوێت بەمشێوەیە :-

١- لە لایەنی تیۆری: ئەنجام دانی هەر توێژینەوەیەک جا لەهەر بوارێکی زانستی دابێت خۆی لەخۆیدا هەنگاوێکی گرنگە بۆ بەرجەستەکردنی کۆمەڵێک چەمک و زاراوە و هەندێ کاتیش دەبێتە هۆی گەیشتن بە تیۆر و یاسای تایبەت بە گرفتەکە، کە ئەمەش هۆکارێکە بۆ کەڵەکەبوونی زانیاری تیۆری دەربارەی دیاردەکە و لەئەنجامیشدا سوود بە کۆمەڵگە دەگەیێنێت.

٢- له لایەنی پراکتیکی: ئەم توێژینەوەیە هەوڵێکە بۆ ناساندنی تەڵاق و فاکتەرەکانی و گرنگترین ئەو هۆکارانەی، کە دەبنە هۆی سەرهەڵدانی ئەم گرفتە کە دەبێتە هۆی گەیشتن بە کۆمەڵێک ئەنجام و ڕاسپاردە و پێشنیار، کە سوودمەند دەبن بۆ بابەتی خێزانی .

٣- ئامانجەکانی توێژینەوە

هەموو توێژینەوەیەکی زانستی ئامانجی تایبەت بە خۆی هەیە کە ئەم توێژینەوەیەش لەپێناو ئەم ئامانجانە هەوڵدەدات کە ئەمانەن :

١- خستنەڕووی هۆکارە سەرەکییەکانی تەڵاق لە هەولێر

٢- زانینی گرنگترین هۆکارە کۆمەڵایەتیەکانی تەڵاق لە شاری هەولێر

٣- کاریگەری تەکنەلۆژیا و تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان لەسەر پەیوەندی هاوسەران

باسی دووەم: پێناسەکردنی چەمکەکانی توێژینەوەکە

یەکەم: تەڵاق

کۆمەڵناسی بەمشێوەیە جیابوونەوەی دیاری کردووە ، واتا کۆتایی هێنان یان پچڕاندنی پەیوەندی نێوان هەردوو هاوسەرەکەیە (خەلیل، ٢٠٠٧: ٢١٣).بەسەرەتای کۆتایی هاتنی قۆناغەکانی ژیانی هاوسەرگیری دادەنرێت ، بەواتایەکی تر نەمانی ئەو پەیوەندیەیە کەبەشێوەیەکی ڕاشکاوانە بەپێی شەرع و یاسا لەنێوان هاوسەرەکان هەبووە(سیامەند، ٢٠١٨: ٢٦). یان پرۆسەیەکی کۆمەڵایەتی و یاساییە کە دەبێتە هۆی لێکترازانی خێزان و دابەشکردنی مافەکانی هەردوو لایەن(عەبدوڵڵا، ٢٠١٨: ٨٩).

چارەسەری کۆتاییە بۆ کێشەکانی نێوان هاوسەران کاتێک هیچ ڕێگەچارەیەکی تر نامێنێت بۆ بەردەوامی ژیانی هاوسەرێتی(عومەر، ٢٠٢٠: ١٤٥).هەروەها دیاردەیەکی کۆمەڵایەتییە کە کاریگەری نەرێنی لەسەر تاک و خێزان و کۆمەڵگا دروست دەکات(ڕەسوڵ، ٢٠١٩: ٦٧). بریتییە لە هەڵگرتنی کۆتی هاوسەرگیری بەشێوەیەکی ڕاشکاو، کە شەرع و یاسا دەلالەتی لەسەر دەکەن، بەبێ بەستنەوە بەداڕشتنێکی سنوردار، یان زمانێکی دیاریکراو بەکەوتنی، لەلایەن مێرد، یان ژن، ئەگەر یەکێکی کردە بریکاری خۆی، یان سەرپشک کرابێت، یاخود لەدەرەوەبێ(عارف، ٢٠١٣: ٥٥).

پێناسەی کارڕایی : بریتیە لە جیابوونەوەی ژن و مێردە لەیەکتر و هەڵوەشانەوەی ژیانی هاوبەشیان.

دووەم : خێزان:

وەک ئاشکرایە خێزان بچوکترین یەکەی کۆمەڵایەتیە و شانۆی کارلێک و پەیوەندیە کۆمەڵایەتیەکانە و، تیایدا تاکەکەس لەدایک دەبێ و گەشەدەکات و پێدەگات و دەبێتە ئەندامێکی سەربەخۆی پشت بەخۆبەستوو ، بەهۆی خێزانەوە تاکەکەس ڕۆڵە کۆمەڵایەتیەکان لەناو و لەدەرەوەی خێزان وەردەگرێت و فێریان دەبێت ، بەهۆیەوە ڕۆڵ و پلە و پایەی کۆمەڵایەتی لە کۆمەڵگادا بۆ دەستنیشان دەکرێت. بەڵام لە چەمکێکی تردا خێزان بریتییە لەو پەیوەندییەی نێوان پیاو و ژن کەڕەنگە کورت بێ یان ئینجا منداڵیان هەبێت یاخود نەیانبێت(القصیر و احمد، ٢٠٠٢: ١٢-١١).

هەروەها خێزان یەکەیەکی کۆمەڵایەتییە پێکهاتووە لە کۆمەڵێک کەس کە پەیوەندی خوێن یان هاوسەرگیری پێکەوە کۆیان دەکاتەوە و ژیانی هاوبەش بەسەر دەبەن(حەسەن، ٢٠١٥: ٨٩). بچووکترین یەکەی کۆمەڵایەتییە کە تیایدا مرۆڤ فێری بەها و نەریتە کۆمەڵایەتییەکان دەبێت(عومەر،٢٠١٨: ٤٥). یان ئەو دامەزراوە کۆمەڵایەتییەیە کە بەرپرسە لە پەروەردەکردن و گەشەپێدانی تاک و چاندنی بەها ئاکارییەکان(سەعید، ٢٠١٧: ٣٢). یەکەم و گرنگترین دەزگای کۆمەڵایەتییە کە تاکی تێدا پێدەگات و کەسایەتی دروست دەبێت(نەبەز، ٢٠١٦: ١٢٧).

پێناسەی کارڕایی: بریتیە لە یەکەیەکی کۆمەڵایەتی بنەڕەتیی کە پێکهاتووە لە دایک و باوک و منداڵەکانیان کە پێکەوە دەژین.

بەشی دووەم : توێژینەوەکانی پێشوو

باسی یەکەم : توێژینەوە کوردییەکان

باسی دووەم : توێژینەوە عەرەبییەکان

باسی سێیەم : توێژینەوە بیانییەکان

باسی یەکەم : توێژینەوە کوردیەکان

لەخستنەڕووی توێژینەوەکانی پێشوو توێژەر دەتوانێت سوودمەندبێت لەو زانیاری و ڕێوشوین و میتۆد و بوارەکانی توێژینەوە و نموونە و گرنگترین ئەو دەرەنجام و ڕاسپاردانەی پێگەیشتوون بخەینە روو، تاوەکو وەک بنەمایەک سوودیان لێ ببینین، لێرەدا بە کورتی دیانخەینە ڕوو:

١- توێژینەوەی (طاهر، زەریا احمد). بەناونیشانی (جیابوونەوەی ژن و مێرد هۆکار و دەرئەنجامەکانی)، لەساڵی(٢٠١٠) ئەنجام دراوە لە کۆلێژی ئاداب لە زانکۆی سەلاحەدین هەولێر.

ئامانجی ئەم توێژینەوەیە دەستنیشانکردنی هۆکارە سەرەکی و گرنگەکانی جیابوونەوەیە لەشاری هەولێر و دەستنیشانکردنی گرنگترین هۆکارە دەروونی و کۆمەڵایەتی و ئابورییەکانە. گرفتی توێژینەوەکە بریتییە لە دیاریکردنی ماناو ئامارەکانی جیابوونەوە کە توێژەر دەیەوێ ناساندنێکی ورد بۆ مانا و فاکتەرو ئەنجامەکانی ئەم دیاردەیە بخاتەڕوو.

داتاو ئاماری ساڵەکانی ٢٠٠٦و٢٠٠٧و٢٠٠٨ لە هەرسێ پارێزگای هەولێر و سلێمانی و دهۆک وەرگیراوە بۆ هاوسەرگیری و جیابوونەوە، بەگشتی لەو سێ ساڵەدا ٦٠٤٦٩ پرۆسەی هاوسەرگیری ئەنجام دراوە و ٩٩٥٦ جیابوونەوە تۆمارکراوە کە بەرێژەی سەدی سەدا ١٦,٤٦ە . گرنگی ئەم توێژینەوەیە بۆ بەدەستهێنانی زانیاری زانستی زیاتر لەسەر ئەم بابەتە لەڕوانگەی کۆمەڵناسیەوە، چونکە دیاردەیەکی بەردەوامە و لەهەموو کۆمەڵگەیەک بەپێی ئایین و داب و نەریتی تایبەت بەخۆیان ، هەروەها دەرخستنی قەبارەی ئەم دیاردەیە.

٢- توێژینەوەی(اسماعیل، ساوین خالد)بەناونیشانی (الطلاق العاطفی وعلاقتها بالقدرة علی حل المشكلات) كەلەساڵی (٢٠٢٠) ئەنجامدراوە لەكۆلێژی پەروەردە لەزانكۆی سەلاحەدین هەولێر.

ئامانجی توێژینەوەكە بریتییە لە ١- دەستنیشانكردنی ئاستی جیابوونەوەی سۆزداری لە نێوان خوێندكارانی زانكۆی خێزاندار. ٢- دەستنیشانكردنی تواناى چارەسەركردنی كێشەی خوێندكارانی زانكۆی خێزاندار. ٣- دەستنیشانكردنی پەیوەندی نێوان جیابوونەوەی سۆزداری و تواناى چارەسەركردنی كێشەكان.

كۆمەڵگەی توێژینەوەكە پێكدێت لە ٢٣،٣٨٣ خوێندكار لە ١٣كۆلێژی زانكۆی سەلاحەدین – هەولێر پێک دێت كە ١٣،٢٧٠ قوتابی ڕەگەزی مێیینەن و ١٠،١١٣ قوتابی ڕەگەزی نێرن.

لە ڕێگەی ئەو ئەنجامانەی كە پێی گەیشتوون، توێژەر بەم ئەنجامانە دەگات:

تواناى چارەسەركردنی كێشەكان دەتوانرێت بە نیشانده‌رێک بۆ دیاریكردنی جیابوونەوەی سۆزداری لە نێوان نمونەی توێژینەوەكەدا هەژمار بكرێت. ڕەگەز ڕۆڵی نییە لە دیاریكردنی جیابوونەوەی سۆزداری یان تواناى چارەسەركردنی كێشەكان.

٣- توێژینەوەی (سلیم، هیوا صادق) بەناونیشانی (التباینالمكاني لحالات الطلاق المسجلة لسكان المراكز الحضرية فيمحافظة اربيل)كەلەساڵی ٢٠٢١ ئەنجامدراوە .

ئامانجی توێژینەوەكە ئاشكراكردنی گۆڕانی فەزایی وگۆڕانكاریی كاتییە لە حاڵەتە تۆماركراوەكانی جیابوونەوەدا بۆدانیشتوانی ساڵی ١٩٩٩ ناوەندە شارییەكان لە پارێزگایهەولێر، بە پشتبەستن بە پێوانەكانی پەیوەست بەو دیاردەیە، هەروەها زانینی هۆكارەكانی هۆكاری ئەمەش كۆنتراست. بۆپەرەپێدانی چارەسەر و پێشنیار و ڕاسپاردە بە مەبەستیكۆتاییهێنان بە كێشەكە.

لەماوەی سالآنی ٢٠١٦ بۆ ٢٠١٩ زیاتر لە ٨٥١٢ حالّەتیجیابوونەوە تۆمار کراوە.

تەلاق کێشەیەکی کۆمەلآیەتییە کە لەم سالآنەی دواییدارێژەکانی لە ناوەندە شارییەکانی پارێزگای هەولێر بە خێراییبەرزبووەتەوە. ئەمەش بووە هۆی دروستبوونی چەندینکێشەی کۆمەلآیەتی و ئابووری و یاسایی و لەسەر بنەمایئەوەش، توێژینەوەکە ئامانجی لێکۆڵینەوەیە لە گۆڕانی فەزایی وگۆڕانی کاتی کەیسەکان.

کۆمەڵگای توێژینەوەکە پێکهاتووە لە شاری هەولێر و کۆیە و خەبات ڕواندوز و سۆران و مێرگەسۆر و چۆمان و شەقلاوە.

کۆی گشتی نمونەی توێژینەوەکە ٨٥١٤ کەس وەرگیراون. دەرەنجامەکان: ڕێژەی گەشەی سالآنەی تەلآق کە بۆ دانیشتوانی ناوەندە شارییەکان لە قایمقامیەت تۆمارکراوە لە ماوەی توێژینەوەکەدا (٢٠١٦-٢٠١٩) سالآنە گەیشتووەتە (١٦,٣%)، و بەمجۆرە ڕێژەی گەشەی سالآنەی هاوسەرگیرییەکانی (-٢,١) تێدەپەڕێنێت، واتە زیادبوونی جیابوونەوە بە ڕێژەیەکی خێراتر لە زیادبوونی هاوسەرگیری بەردەوامە، و ئەمەش ئاماژەیە کە هۆشداری دەدات لە بوونی دیاردەیەکی نائاسایی کە لەنێو دانیشتوانی ناوچە شارییەکان لە پارێزگاکەدا زاڵە. گۆڕانکارییەکی ڕوونی فەزایی هەیە لە ڕێژەی تەلآقی خاو لەسەر ئاستی قایمقامیەت، بەو پێیەی قەزای هەولێر بەرزترین ڕێژەی تۆمارکردووە.

باسی دووەم: توێژینەوە عەرەبییەکان

١- توێژینەوەی هادی، انوار مجید، بەناونیشانی (اسباب الطلاق العاطفي لدى الاسرة العراقية وفق بعض المتغيرا). کە لەساڵی (٢٠١٢) ئەنجام دراوە هۆکارەکانی جیابوونەوەی سۆزداری لە خێزانە عێراقییەکان بە پێی هەندێک گۆڕاو.

ئامانجی توێژینەوەکە زانینی جیاوازی هۆکارەکانی جیابوونەوەی سۆزداری بوو بەپێی گۆڕاوەی ڕەگەز و بەپێی ماوەی هاوسەرگیری (٥-١٤) ساڵ و (١٥-٣٤) ساڵ. نمونەی توێژینەوەکە پێکهاتبوو لە (١٢٠) ژن و مێردی فەرمانبەرانی خێزاندار لە شاری بەغدا، (٦٠) مێرد و (٦٠) ژن. توێژەرەکە پێوەرەکانی جیابوونەوەی سۆزداری بەکارهێناوە، کە پێکهاتووە لە لایەنی دەربڕین، کە سێ دۆمەین لەخۆدەگرێت (سێکسی، دەروونی، خۆشەویستی، و لایەنی ئامرازی، کە سێ دۆمەین لەخۆدەگرێت: ئابووری، پیشەیی و کۆمەڵایەتی). تاقیکردنەوەی T بۆ دوو نمونەی سەربەخۆ بەکارهات بۆ دیاریکردنی جیاوازی لە هۆکارەکانی جیابونەوەی سۆزداری بەپێی گۆڕاوەی ڕەگەزی، و شیکارییەکی یەکلایەنەی جیاوازی بەکارهات بۆ دیاریکردنی جیاوازییەکان بەپێی ماوەی گۆڕاوەی هاوسەرگیری. ئەنجامەکان دەریانخستووە کە جیاوازی لە هۆکارەکانی جیابوونەوەی سۆزداری بەپێی گۆڕاوەی ڕەگەزی لە هەموو بوارەکاندا نییە جگە لە بواری خۆشەویستی، کە تێیدا جیاوازی لە بەرژەوەندی نێرەکاندا دۆزراوەتەوە. جیاوازییەکی بەرچاو بۆ سێ گروپەکە لە هەموو بوارەکاندا نییە، لەکاتێکدا جیاوازییەکی بەرچاو لە نێوان سێ گروپەکەدا لە بواری سێکسیدا هەیە.

٢- توێژینەوەی الغرايبة ، فاكر محمد و عليمات، محمود سالم بەناونیشانی (التأثيرات النفسية والاجتماعية للطلاق على اطفال، دراسة على عينة من الاطفال في دار الضيافة في اتحاد مرأة الاردنية) کەلەساڵی(٢٠١٢) ئەنجام دراوە.

کێشەی توێژینەوەکە لەسەر گەڕانە بەدوای کاریگەری جیابوونەوە لەسەر منداڵان لە ڕوانگەی کۆمەڵایەتی و دەروونی و سۆزداری لە کۆمەڵگەی ئوردندا توێژینەوەکە لەسەر ١٥٢ خێزان ئەنجامدراوە کە دێن بۆ بینینی منداڵەکانیان لە ماڵی میوانانی منداڵان لە ژنانی ئوردن.

دەگەینە ئەو ئەنجامەی کە ئەوان پشتیوانی و پشتیوانی دوو گرنگترین کەسی ژیانیان لەدەستداوە، واتە باوک و دایک دوای ئەوە چۆن متمانە بە کۆمەڵگا و ئەندامەکانی دەکەن، و لەڕێگەی لەدەستدانیانەوە هەست بە لەدەستدانی ئاسایشی کۆمەڵایەتی دەکەن بۆ هاوڕێیەتی و هاوەڵان، سەختی گونجاندن و تێکەڵبوونیان لەگەڵ ژینگەی نوێ، ژیانی تەڵاق، کە لە بەرامبەردا ژیانێکی نوێیە، و هەستکردن بە لەدەستدانی ئاسایشی دارایی منداڵەکان لەگەڵ لەدەستدانی بژێوی ژیاندا، منداڵ هەست بە پێویستی دارایی و پێویستی تێرکردنی دەکات بە هەر شێوەیەک بێت، دەبێتە هۆی دزیکردن وەک لادانێکی جددی بۆ منداڵەکە، کە بە تێپەڕبوونی کات دەگۆڕێت بۆ تاوانبارێکی نەوجەوان ئەگەر بەردەوام بێت لە هەستکردن بە نائەمنی لە ڕووی ئابوورییەوە.

٣- توێژینەوەی الكعبی، ابراهيم محمد، بەناونیشانی (تطوير نموذج لحل الخلافات الأسرية في المجتمع القطري). کە لەساڵی (٢٠١٥)،ئەنجام دراوە

ئامانجی توێژینەوەکە پەرەپێدانی مۆدێلێک بوو بۆ چارەسەرکردنی ناکۆکی خێزانی لە کۆمەڵگەی قەتەردا بۆ چارەسەرکردنی ناکۆکییەکان بۆ پراکتیک لەو دامەزراوانەی قەتەر کە مامەڵە لەگەڵ خێزان دەکەن، هەروەها دەستنیشانکردنی جۆری ئەو کێشانەی کە دەبنە هۆی ناکۆکی هاوسەرگیری لە خێزانی قەتەریدا و پێشنیارەکان بۆ چارەسەرکردنیان. توێژینەوەکە ڕێبازی چۆنایەتی و چەندایەتی بەکارهێناوە بۆ پەرەپێدانی ئەم مۆدێلە. توێژینەوەکە گەیشتە پەرەپێدانی مۆدێلێک بۆ چارەسەرکردنی ناکۆکییەکانی خێزان لە کۆمەڵگەی قەتەریدا بۆ چارەسەرکردنی

ناکۆکییەکانی هاوسەرگیری وەک لە دامەزراوە قەتەرییەکان کە مامەڵە لەگەڵ خێزان دەکەن، هەروەها بۆ دەستنیشانکردنی جۆری ئەو کێشانەی کە دەبنە هۆی ناکۆکی هاوسەرگیری لە خێزانی قەتەریدا، گرنگترینیان لە کۆتاییدا، ئەم توێژینەوەیە بە پێشنیاری گرنگ هاتە دەرەوە کە بەشداریکردن لە چارەسەرکردنی ناکۆکییەکانی هاوسەرگیری و کەمکردنەوەیان، گرنگترینیان پێویستی ڕووبەڕووبوونەوەی ناکۆکییەکانی هاوسەرگیرییە لە ڕێگەی دامەزراوە خێزانییەکانەوە کە بەشداری بکەن لە هۆشیاری و ڕاهێنانی هاوسەرەکان لە ڕووبەڕووبوونەوەیان. ناکۆکی کە لە نێوانیاندا دروست دەبێت.

باسی سێیەم: توێژینەوە بیانییەکان

١- توێژینەوەی jaloovara بەناونیشانی " The combined effects of marriage partners: the economic and social effects of divorce in the United States" لەساڵی (٢٠٠٣) ئەنجام دراوە.

ئامانجی زانینی ڕۆڵی داهاتی خێزان بوو لە دیاریکردنی ڕێژەی جیابوونەوەدا، هەروەها هەوڵدان بۆ ئاشکراکردنی ڕۆڵەکەی لە ئاستی خوێندنی هاوسەرەکان لە ڕێژەی جیابوونەوەدا، هەروەها بۆ دیاریکردنی ڕۆڵی هاوسەرەکان ژنەکان لە دیاریکردنی ڕێژەی جیابوونەوەدا دامەزراون.

توێژەرەکە پشتی بە پێشکەشکردنی هەندێک توێژینەوە بەستووە کە باسیان لەو بابەتە کردووە، هەروەها ئەو ئامارانەی بەکارهێناوە کە لە سەرژمێری فینلاند لە ساڵی (١٩٩١-١٩٩٣) بەدەستی هێناوە، لەوێدا ئەم ئامارانەی شیکردووەتەوە بۆ ئەوەی لە توێژینەوەکەیدا سوودیان لێ وەربگرێت. توێژینەوەکە بەو ئەنجامە گەیشتووە؛

ژنانی ناکار (ژنانی ماڵەوە) کە مێردی کارکەریان هەیە چێژ لە ژیانێکی سەقامگیری ژیانی هاوسەری وەردەگرن، کە ناکۆکی کەمتر دەبێتەوە، دواتر زیاتر سەرنجیان لەسەر ژیانی خێزانی کۆمەڵایەتی و چۆنیەتی پراکتیزەکردنی ڕێژەی جیابوونەوە لە نێوانیاندا کەم دەبێتەوە، هەروەها ڕێژەی جیابوونەوەش کەم دەبێتەوە زۆر زیاد ناکات لەو خێزانانەی کە هەیە هەردوو هاوسەرەکە

کاردەکەن. لە کاتێکدا توێژینەوەکە ئاماژەی بەوە کردووە، ئەو خێزانانەی کە ژن یان ژن، یان هەردووکیان کاریان تێدا ناکەن، بەدەست ڕێژەیەکی بەرزی جیابوونەوە دەناڵێنن، کاتێک ناکۆکی نێوان هاوسەرەکان زۆر دەبێت لەسەر سادەترین بابەتەکانی ژیانی ڕۆژانە، ئەمەش دەبێتە هۆی گەشەکردنی ئەم ناکۆکییانە بۆ جیابوونەوە.

٢- توێژینەوەی (تەقی پوور، غلام ڕەزا) بەناونیشانی لێکۆڵینەوە لە هۆکارە کۆمەڵایەتیە کاریگەرەکان لەسەر داواکاری تەڵاقی ئەو هاوسەرانەی داوای تەڵاقیان کردووە لێکۆڵینەوەیەکی مەیدانیە لەشاری ساری لەماوەی ساڵانی(٢٠٠٠-٢٠٠١)(٢٠٠٤).وەرگیراوە لە ماستەر نامەی (طاهر، زەریا احمد)بەناونیشانی جیابوونەوەی ژن و مێرد هۆکار و دەرئەنجامەکانی ٢٠١٠.

ئەم توێژینەوەیە لەساڵی ٢٠٠٤ ئەنجامدراوە چەمکە سەرەکیەکانی ئەم لێکۆڵینەوەیە بریتیە لە (هاوسەرگیری ، خێزان ، جیابوونەوە) بەڵام ئەم میتۆدانەی بەکاریهێناون(میتۆدی ڕوپێوی کۆمەڵایەتی ، وەسفی ، ڕاڤەی برگەییە)کۆمەڵگای لێکۆڵینەوەکە هەموو ئەو هاوسەرانەی داوای جیابوونەوەیان کردووە لەماوەی نێوان (٢٠٠٠-٢٠٠١) سەردانی ناوەندی ڕاوێژکاریان کردووە دەگرێتەوە.ئەم لێکۆڵینەوەیە (١٨٦) فایلی ئەو هاوسەرانەی کە لەو دووساڵە سەردانی ناوەندی ڕاوێژکاریان کردبوو واتە ڕوپێوی گشتگیر. لێکۆڵینەوەکە ئامانجێکی گشتی هەیە سەرەڕای چەند ئامانجێکی لاوەکی ، ئامانجە گشتیەکە بریتیە لە دەستنیشانکردنی هۆکارە کاریگەرەکان لەسەر داواکاری هاوسەران کە ساڵەکانی (٢٠٠٠-٢٠٠١).سەردانی ناوەندی ڕاوێژکاریان کردبوو .

هەروەها ئەم توێژینەوەیە گەیشتۆتە چەند ئەنجامێک وەک لەزۆرترین حاڵەت دا ئالودەبوون بە مادده هۆشبەرەکان دەبێتە هۆی جیابوونەوە ، جیاوازی چینایەتی کاریگەری لەسەر جیابوونەوەی هاوسەران هەیە ، لەئەنجامەکاندا دەرکەوت ژمارەیەکی بەرچاوی هاوسەران باس لەبوونی دەست تێوەردانی خەڵکانی دیکە دەکەن کە زیاتر لەنیوەی ئەو حاڵەتانە بەجیابوونەوە کۆتایی هاتوە.

٣- توێژینەوەی Zainab,Others، بەناونیشانی " Marital Breakdown in Muslim Community in Malaysia"کە لە گۆڤاری توێژینەوەی زانستی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا بڵاوکراوەتەوە لەساڵی (٢٠١٤).

ئامانجی وەسفکردنی جیابوونەوە بووە لە کۆمەڵگەی موسڵمانان لە مالیزیا توێژینەوەکە پشتی بە ڕێبازی شیکاری بەستووە، لەسەر بنەمای ئەو ژمارانەی کە لە ڕاپۆرتەکانی دانیشتووان و نیشتەجێبوون لە مالیزیا بۆ سەرژمێرییەکانی ساڵی ١٩٩١ و ٢٠٠٠ و ژمارەکانی وەزارەتی گەشەپێدانی ئیسلامی لە مالیزیا بەدەست هاتوون. توێژینەوەکە دەریخستووە؛

ڕێژەی جیابوونەوە لە نێوان موسڵمانانی مالیزیا لە نێوان تەمەنی ١٨ بۆ ٥٠ساڵیدا بە شێوەیەکی بەرچاو زیاد دەکات.

تەمەن لە سەرەتای هاوسەرگیریدا پەیوەندییەکی نزیکی بە جیابوونەوە هەیە، هەروەها جیابوونەوە لە نێوان ئەو مێردانەی کە لە کارەکانیاندا سەرکەوتوون، هەروەها لەنێو ئەو ژنانەی کە لە ڕووی داراییەوە سەربەخۆن لە مێردەکانیاندا باو و ئاساییە.

لە هۆکارەکانی جیابوونەوە: توندوتیژی خێزانی یان ڕەفتاری توندوتیژی مێرد لە ماڵەوە، فرەژنی، ئیرەیی، کێشەی سێکسی، ژن و مێرد نابەرپرس، هاوسەرگیری بەزۆر، کەمی خوێندنی ئاینی، ناپاکی، دەستوەردانی دایکی مێرد/ژن، کەمی داهات ، و هاوسەرگیری خۆشەویستی، چەوتکردنی ژن، تێنەگەیشتن، بێتوانایی ژن لە منداڵبوون، بەکارهێنانی مادده هۆشبەرەکانی مێرد و کەمئەندامی.

بەشی سێیەم : هۆکارە کۆمەڵایەتییەکانی تەڵاق لەسەردەمی نوێدا

باسی یەکەم: کورتە مێژوویەک دەربارەی تەڵاق

تەڵاق لە ڕوانگەی ئاینەکان

باسی دووەم: هۆکارە کۆمەڵایەتییەکانی تەڵاق لەسەردەمی نوێدا

١- خراپ بەکارهێنانی تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان

٢- هۆکارە ئابوورییەکانی تەڵاق

٣- دەستێوەردانی دەرەکی

٤- هۆکارە کولتوریەکانی تەڵاق

٥- هۆکاری دەروونی

٦- خیانەتی هاوسەری

٧- نەبوونی هاوسەنگی لە نێوان کار و ژیانی خێزانی

٨- جیاوازی ڕۆشنبیری و پەروەردەیی

بەشی سێیەم: هۆکارە کۆمەڵایەتیەکانی تەڵاق لەسەردەمی نوێدا

باسی یەکەم: کورتە مێژوویەک دەربارەی تەڵاق

مێژووی تەڵاق بە مێژووی پێکەوە ژیان و بە مێژووی دروستکردنی خێزان بەستراوەتەوە، بە مێژووی پەیوەندی کۆمەلایەتی و لەدایکبوونی دابونەریت لە کۆمەڵ بەستراوەتەوە، بە گەشەسەندنی کۆمەڵ و نیشتەجێبوون و ژنمارەکردن و قبوڵکردنی ئایینە ئاسمانییەکان بەستراوەتەوە، بە پەیدابوونی نۆرمی و باش و خراپ، ڕاست و هەڵە لەژیان بەستراوەتەوە.

لە هەزارەی یەکەمی زاینی لە زۆر وڵاتی ئەوروپا تازە زانکۆ دەکرانەوە، پەرلەمان وەک ئێستا چالاک و دیموکرات نەبوون، خەڵک تا ڕاددەیەک لە تاریکی دەژیا، یاساکان بۆ هەموو کەس نەبوون و کاروباری خێزانی ڕادەستی کەنیسەکان کرابوو.

تەڵاق یان جیابوونەوە لە ژن لە مێرد، لە کاتی زوو زیاتر لەناو خێزانی دەوڵەمەند و دەستەڵاتدار باوبووە، چینی هەژار و خوارەوەی کۆمەڵ، ئەگەر کۆیلەش نەبووبێ، لەبەر ژیانی سەخت و زگبۆشی و برسییێتی بێکۆتایی، بیریان بەلای جیابوونەوە و تەڵاق نەڕۆیشتووە. لەراستیدا کاتیشیان بۆ ژیانی خۆش و کات بەسەربردن لەگەڵ یەکتر نەبووە، تا لەیەکتر بێزار و توڕەببن و بیر لە تەڵاق بکەنەوە(سەپان،٢٠١٦).

تەڵاق لەڕوانگەی ئاینەکان

١- تەڵاق لەڕوانگەی ئاینی ئیسلام :

ئیسلام ڕێسا و یاسا و سنووردارکردن و پێشەکی بۆ تەڵاق داناوە کە وای لێدەکات لە بەرژەوەندی میللەت و پێویستی سیستەمەکەی بێت ئەگەر جێبەجێ بکرێت وەک ئەوەی خودای گەورە فەرمانی پێکردووە و پێغەمبەرەکەی یاسای بۆ خەڵک داناوە، و کردوویەتی ڕوونە کە ڕقاویترین شتە لەوەی کە بۆ خودا ڕێگەپێدراوە.

الدار قەتنی لەسەر دەسەڵاتی موعاد بن جەبەل فەرموویەتی: پێغەمبەری خوا صلی الله علیه وسلم فەرموویەتی: ئەی موعد خودا لەوە زیاتر هیچی لەسەر ڕووی زەوی دروست نەکردووە ڕقی لێیە لە جیابوونەوە، و خودا هیچ شتێکی لەسەر ڕووی زەوی دروست نەکردووە کە لە ڕزگاری خۆشەویستتر بێت بۆی بۆیە ئەگەر پیاوێک بە کۆیلەکانی بڵێت: ئێوە ئازادن ان شاءالله واتە لە ئیستسناء و مەرجداربوون بە ئیرادەی خۆی، و ئەگەر پیاوێک بە ژنەکەی بڵێت: ان شاءالله، ئەوا مافی ئەوەی هەیە ئیستسناء بکات، وە هیچ تەلاقێک بۆی نییە" (الدارقطني و البيهقي). داوای تەڵاق لە ئافرەتی قەدەغە کرد بەبێ ئەوەی پێویست بکات، دەفەرمووێت: (هەر ئافرەتێک بەبێ هیچ هۆکارێک داوای تەڵاق لە مێردەکەی بکات، بۆنی بەهەشتی لێ قەدەغەیە) (ابوداود و الترمذی).خودای گەورە فەرمانی بە پیاوەکە کردووە کە کۆنترۆڵی هەستەکانی بکات و ڕق و کینە نەکاتە هۆکاری جیابوونەوە چونکە لەوانەیە کاتی بێت و نەمێنێت(حسین، ٢٠١٨: ٥).

٢- تەڵاق لەڕوانگەی شەریعەتی یەهودییەت(جو): پیاو مافی ئەوەی هەیە بەئارەزووی خۆی ژنەکەی تەڵاق بدات، هەتا ئەگەر ژنەکەش ڕەزامەند نەبێت.

٣- تەڵاق لەڕوانگەی ئاینی مەسیحی: بەپێی ئەوەی لە ئینجیلی مەتا، بەشی پێنجەم، ئایەتی ژمارە ٢١دا هاتووە، "هەرکەسێک لە ژنەکەی جیاببێتەوە، با بڕوانامەی جیابوونەوەی بداتێ. هەرکەسێک ژنەکەی جیابکاتەوە، تەنها لەسەر بنەمای زیناکردن نەبێت، دەبێتە هۆی ئەوەی زینا بکات و هەرکەسێک لەگەڵ ژنێکی تەڵاق کراو زینا بکات، تەڵاق لە ئاینی مەسیحیدا بە قبوڵنەکراو دادەنرێت(سیامەند، ٢٠١٨: ٢٥).

باسی دووەم: هۆکارە کۆمەڵایەتییەکانی تەڵاق لە سەردەمی نوێدا:

١. خراپ بەکارهێنانی تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان:

خەڵک بەردەوام بەرکەوتەی سەرچاوەی زانیاری ئۆنلاین دەبن، وەک تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان، کە ڕێگە بە هەر کەسێک دەدەن ناوەڕۆک بڵاوبکاتەوە بەبێ ئەوەی پێویستی بە پشکنینی ڕاستییەکان یان حوکمدانی سەرنوسەری هەبێت . ئەمەش بە بەراورد لەگەڵ شێوازی بەکارهێنانی هەواڵ و زانیارییەکانی خەڵک لە ڕابردوودا دژبەیەکە. بەکارهێنەران پێشتر سەرنجیان لەسەر میدیای گشتی وەک ڕادیۆ و تەلەفزیۆن بووە، کە کەمتر و زیاتر دەزگا هەواڵییە دامەزراوەکانی تێدابوو. بەو پێیەی بەکارهێنەران بەرپرسیارێتی تەواویان دەبێت لەسەر بەکارهێنانی سۆشیال میدیا، ئەوان مەیلیان هەیە بە ئاگاداری یان بەبێ هۆشیاری هەواڵی ساختە بڵاوبکەنەوە. جگە لەوەش، ماهید و هاوکارانی، ڕایانگەیاند کە لەگەڵ لافاوێکی زۆری زانیاری لە ئینتەرنێتدا، پێدەچێت هەواڵی ساختە بەشێکی حەتمی بێت لە تۆڕی هەواڵی ئۆنلاین، لێرەوە، بڵاوبوونەوەی هەواڵی ساختە لە سۆشیال میدیادا بووەتە دوایین نیگەرانی بۆ کۆمەڵگە هەواڵییە ئۆنلاینەکان(latiff، ٢٠٢٢؛ ٢-٣). تۆڕەکۆمەڵایەتییەکان وهۆکارەکانی گەیاندن، هۆکارێکی سەردەمی زۆری ئەم ڕۆژگارەن، کە هەردوو ڕەگەز لێک هەڵدەوەشێنێتەوە، کەبەهۆی ناهوشیاری لەبەکارهێنانیان، دەبێتەهۆکارێکی گرنگ بۆجیابوونەوە(نوری، ٢٠٢١).

٢. هۆکارە ئابوورییەکانی تەڵاق:

فاکتەری ئابووری ڕۆڵێکی ڕاستەوخۆی هەیە لە سەقامگیری ژیانی هاوسەرگیریدا، بەو پێیەی کارکردنی ڕێکوپێک و دابینکردنی پاشەکەوت و دابینکردنی پێداویستییەکانی خێزان بە مانای سەقامگیری دێت بە پێچەوانەوە کەمی داهات ئەو دۆخەیە کە مانای بێتوانایی مێردەکە لە دابینکردنی پێداویستییەکانیدا بەهۆی لاوازی باری ئابوورییەوە، کە دەبێتە هۆی دروستبوونی شەڕ و ناکۆکی بەردەوام لەگەڵ مێردەکەدا بەهۆی نەتوانینی دابینکردنی پێداویستییە سەرەتاییەکان یان تەنانەت لوکسەکانی سەبارەت بە جلوبەرگ، هەندێک کێشە لە نێوان

هاوسەرەکان یان تەنانەت لەگەڵ منداڵەکانیشدا سەرهەڵدەدات، چونکە لە ڕوانگەی ئەوانەوە بە کەمتەرخەم دادەنرێت لە مافەکانیان و ناتوانێت پێداویستییەکانی ژیان دابین بکات. بۆ خێزانەکەی یان تەنانەت بۆ خۆیشی، شاراوە نییە کە ئەم جۆرە بارودۆخانە کاریگەرییەکی زۆریان لەسەر مۆڕاڵ و ژیانی دەروونی مێردەکە دەبێت، بەرکەوتەی نەخۆشییە دەمار و دەروونییەکان کە زۆرجار ژیانی و ژیانی خێزانەکەی تێکدەدەن، لەدەستدانی توانای داهاتە یەکێک لەو هۆکارانەی کە گرژی دروست دەکات. و کە دەبێتە هۆی زۆر ئەم حاڵەتانە دەبێتە هۆی زیادبوونی کێشەی خێزانیی و ڕوودانی ناتەبایی خێزانیی، کە دەبێتە هۆی ئەوەی هەندێک خێزان جیاببنەوە. لەنێو ئەوانەی کە پێگەیان نزمە و ئەوانەی داهاتیان کەمە. ئەمەش دەگەڕێتەوە بۆ ئەو ئاستەنگییە ئابورییانەی ڕووبەڕووی خێزان دەبنەوە و نەتوانینی دابینکردنی پێداویستییە پێویستەکانی، ئەمەش دەبێتە هۆی ناکۆکی و سەرهەڵدانی کێشە لە نێوان هاوسەرەکان و بەمەش دەبێتە هۆی هەڵوەشانەوە و دارمانی خێزانەکە، لە کاتێکدا ڕێژەی جیابوونەوە بۆ ئەوانەی کار دەکەن کەم دەبێتەوە لە پیشە باڵاکان (السبعاوي، ٢٠١٣: ٨). لایەنی ئابووری و دارایی ئامرازێکە بۆ بەردەوامبوونی ژیان، ڕاستە ئامانجێک نییە بەڵام مەرجێکە بۆ ژیانکردن. مرۆڤ پێداویستی زۆری هەیە بەتایبەت ئێستا کە جۆرەها کەل و پەل و ئامێرو ئامراز هاتۆتە دنیاوە. بۆتە شتێکی حەتمی کە دەبێ مرۆڤ ببێتە خاوەنیان، (بۆنمونە مۆبایل و ڕۆیشتن لەگەڵ مۆدە و شتی تریش).

ئەرکە داراییەکان کە ئێستا لە سنووری خێزانەکاندا زۆربووە، خێزانیش داهات و خەرجی هەیە، ئەگەر خەرجیەکانی خێزانێک زیاتر بوو لە داهاتەکەی ئەوا خێزانەکە کۆتایی پێهاتووە، جا بەویست بێ یان بێ ویست بێ، لەلایەکی تریش خێزان پێویستی بە پاشەکەوتکردنی پارە هەیە تا بتوانێ ڕووبەڕووی ئەو بارە لەناکاوە ببێتەوە کە تووشی دەبێت یان تا بتوانێ موڵکایەتی ئۆتۆمبێلێک یان شتێکی دیکە بەدەست بهێنێت یان بتوانێ وەک خێزانێکی بەختەوەر گەشت و سەیران بکات. هەڵوەشانەوەی هاوسەری زیاتر لەو چینانەیە کە داهاتیان کەمەو باری ئابووریان خراپە، بەتایبەتی لەسەرەتای ژیانی هاوسەری خێزانەکە(عەزیز و ئەحمەد، ٢٠٠٩: ٣٧). کە دەبێتە هۆی کەموکورتی لە لایەنێکدا، دەکرێت کێشەیەکی زۆر سەرهەڵبدات و ڕەنگە بارودۆخی گرژی

سەرهەڵبدات کە پەیوەندی بە پۆست و شوێنی نیشتەجێبوون و خەرجییە هاوبەشەکان و دۆخی ئابووریی ماڵەوە هەیە.

پارە دەبێتە کێشەیەک کە مەترسی لەسەر سەقامگیری ژیانی هاوسەرگیری دروست دەکات کاتێک هاوسەرەکان ناتوانن خەرجییەکانی خێزانەکە دابین بکەن و... بۆ نموونە، پێداویستییە سەرەتاییەکانی دابین بکات، یان یەکێکیان خەرجییەکان کۆنترۆڵ دەکات و ڕێگە بە لایەنی بەرامبەر نادات بە هاوبەشکردنی بەرپرسیارێتی، لە هەمان کاتدا بەدەست خراپ بەڕێوەبردنەوە دەناڵێنێت و زۆرجار تووشی کێشەی دارایی دەبێت بۆ خێزانەکە. هاوبەشکردنی بەرپرسیارێتی و یەکسانی لە نێوان هاوسەرەکاندا: زۆرێک لەو هاوسەرانەی داوای جیابوونەوە دەکەن، بەدەست نەبوونی یەکسانی لە ماف و ئەرک و بەرپرسیارێتی لەگەڵ لایەنی بەرامبەردا دەناڵێنن، بە جۆرێک فشار لەسەر یەکێکیان زیاتر بێت و لایەنی بەرامبەر ڕەتیدەکاتەوە بەرپرسیارێتی هاوبەش بکات، یان بۆ... بەپێی ئارەزوو و بۆچوونی خۆی مامەڵە بکات و ڕەتیدەکاتەوە یارمەتی لە هاوبەشی ژیان وەربگرێت، ئەمەش شتێکە لە ئەنجامدا چەندین کاریگەری نەرێنی بەدوای خۆیدا دێنێت، وەک: تورەیی مێرد، نارەزایی، لەدەستدانی پەیوەندی دۆستانە لەگەڵیدا، و چەندین ناکۆکی و ناکۆکی، کە کۆتایی دێت لەگەڵ ئەوەی داوای جیابوونەوە و جیابوونەوە لێی دەکات. هاوبەشەکەی(عوني، ٢٠٢١).

٣. **دەستێوەردانی دەرەکی:**

یەکێکی تر لە هۆکارەکان بریتی یە لە خۆهەڵقورتانە ناو ژیانی ژن و مێرد لە لایەن کەسانی دەوروبەرەوە بەتایبەت دایکی کوڕ کە دەکاتە خەسوی کچ و دایکی کچ کە دەکاتە خەسوی کوڕ! چەندین جار کێشە دروست دەبێت بە هۆی ئەم دووکەسەوە.

پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) ئەفەرموێت: : (ابلیس) عرش و جێگاکەی لەسەر ئاو دا ئەنێت واتە (لەسەر بحرو دەریاکانە) پاشان هەموو دەستە و پێوەندەکانی ئەنێرێ بەسەر زەویدا و بڵاوەیان پی دەکات بۆ خراپەکاری ، نزکترین کەسیان لێ یەوە ئەوەیە کەخراپەی زۆر و گەورە بکات ،

یەکێکیان دێت ، ئەڵێت : ئەم خراپەم پێکرد و ئەو خراپەم پێکرد (ابلیسیش) دەڵێت هیچت نەکردوە ، ئەفەرمێت: یەکێکی تریان دێت و دەڵێت : وازم لە پیاوێک نەهێنا تاوەکو جیاوازیم نەخستە نێوان خۆی و ژنەکەیەوە و ڕێز و خۆشەویستیم لە نێواندا نەهێشت تا (تەلاقیدا)، ابلیس: نزیکی دەکاتەوە لەخۆی و دەڵێت : تۆ باشترین کەسی(عبدالرحمن، ٢٠١٧). **دەستوەردانی خێزانەکان زیادەڕەوی لە تێوەگلانی خێزانەکان لە ژیانی هاوبەشی هاوسەرەکاندا دەتوانێت هۆکارێکی گرنگ بێت بۆ زیادکردنی ڕێژەی جیابوونەوە، ئەو ناکۆکیانەی کە بەم هۆیەوە دروست دەبن، دەتوانن وردە وردە پەیوەندی هاوسەرەکان لاواز بکەن(بارزانی، ٢٠٢٤).**

٤. هۆکارە کولتوورییەکانی تەڵاق:

یەکەم: نەبوونی یەکسانی و ڕێژەیی لە ئاستی ڕۆشنبیری نێوان هاوسەرەکان، وەک چۆن مێرد جۆرێک لە کلتوری خێزانی دەژی کە لەگەڵ کلتوری خێزانی ژنەکەدا ناگونجێت بۆیە پێویستە ئەم بابەتە بە وردی بپشکنرێت پێش ئەوەی بچێتە ناو هاوسەرگیرییەوە، وەک ئەوەی چییە پێویستە تەنها لێهاتوویی یاسایی نییە، واتە ئیسلام و پابەندبوونەکانی، بەڵکو دەبێت ئامادەبێت – هەروەها – لێهاتوویی و گونجانی کولتووری، واتە لێکچوون و سیمیتری و نزیکی لە بابەتەکانی دیکەی نێوان هەردوو لایەنەکەدا و جیابوونەوە لەم جۆرە هاوسەرگیریانەدا بەدەر نییە. دووەم: نەبوونی یەکسانی و ڕێژەیی لە ئاستەکانی ماوەتەوە لە نێوان هاوسەرەکاندا، جا چ لەسەر ئاستی کۆمەڵایەتی، زانستی، ئەخلاقی، ئایینی، تائیفی یان تەمەنی ئەم جیاوازیانە کەلێنێک لە نێوان هاوسەرەکاندا دروست دەکات لە نەبوونی هاوئاهەنگی لە بیرۆکەکان، ئەخلاقەکان، ئەخلاقەکان. داب و نەریت و مامەڵە و تەماح و ئامانجەکان، ئەمەش جیاوازی و ناتەباییان زیاد دەکات، ئەمەش دەبێتە هۆی جیابوونەوە لە کۆتاییدا.

سێیەم: ئەو قەیرانانەی کە وڵات پێیدا تێدەپەڕێت لە ئەنجامی شەڕ و بێکاری و هەژاری و هتد.. ئەم قەیرانانە لە واقیعی خێزانە عێراقییەکاندا ڕەنگدانەوەی هەبووە، هەروەها قەیرانی نیشتەجێبوون، کۆبوونەوەی زۆرێک لە خێزانەکان لە یەک ماڵدا، و نەتوانینی سەربەخۆیی لە

خانووبەرە یان بۆچوون لە ئەنجامی هاوبەشی خۆراک و خانووبەرە و لاوازی لە داهاتی تاک و لاوازی ئابووری لە وڵاتدا، هەموو ئەمانە لە واقیعی خێزانەکاندا ڕەنگدانەوەی هەبوو، ئەوان بژێوی ژیان، و ڕەفتارەکانیان، کە دەبێتە هۆی دارمانی هەندێک خێزان و سەرهەڵدانی چەندین کێشە کە دەبێتە هۆی جیابوونەوە(المدوح، ٢٠٢١: ٥١٨). جیاوازی پاشخانی کولتووری نێوان هاوسەرەکان یەکێکە لە گرفتە باوەکان کە هاوسەرەکان لە یەکتر دوور دەخاتەوە جیاوازییە گەورەکانی نێوان هاوسەرەکان چ لە ئاستی کۆمەڵایەتی یان پەروەردەیی یان لە ئەنجامدانی ڕێوڕەسمی ئایینیدا، لە باوترین هۆکارەکانن کە... دەبێتە هۆی جیابوونەوە(حفظي، ٢٠١٤: ١٥٤).

٥. هۆکاری دەروونی:

تەڵاق بە یەکێک لە ئاڵۆزترین کێشە دەروونییەکان دادەنرێت و دەرکەوتەی ئەو ژیانی هاوسەرگیرییە کە تیایدا نەبوونی خۆگونجاندن لە نێوان هاوسەرەکاندا هەیە جیابوونەوە بەزۆری بەهۆی زۆرێک لە هۆکارە دەروونییە نائاگاکانەوەیە و یەکێکە لە جۆرەکانی تێکچوونە دەروونییەکان ، ئەو کەسەی کە چارەسەری ئەو قەیرانە دەروونیانەی کە ژیانی هاوسەرگیرییەکەی پێیدا تێدەپەڕێت جگە لە جیابوونەوە نابینێت کەسێکی ناتەندروستە پێکەوە، گومانی تێدا نییە کە بەدەست ئەو ئازارە دەروونییەوە دەناڵێنێت کە لە ئەنجامی پەروەردەکردنی خێزانییەوەیە بۆ هەردووکیان ئەوان.

کێشەیەکی تری تاکەکەسی هەیە کە کاریگەری لەسەر دەروونناسی مێردەکە هەیە، ئەویش ئەو ئافرەتەیە کە لە پیاوێکی تر جیابووەتەوە، ڕەنگە مێردەکە وەک ژنێکی پلە دوو مامەڵەی لەگەڵدا بکات کە لە ژیانی یەکەمیدا شکستی هێنا و ئەمەش کاریگەری لەسەر پەیوەندی هاوسەرەکان دەبێت و دروستی دەکات بۆشاییەک لە نێوانیاندا.

هۆکارێکی دیکەی دەروونی کە ناکۆکی هاوسەرگیری نێوان هاوسەرەکان دەوروژێنێت، نەگونجان لە ڕووی شێوازی ڕەزامەندی سێکسییەوە، شیکارییە دەروونییەکان سەلماندوویانە کە زۆربەی حاڵەتەکانی جیابوونەوە دەگەڕێتەوە بۆ لادانەکانی دەروونی کە لە ڕێگەی پرۆسەی خۆگونجاندن کە پێویستە بۆ گەیشتن بە ژیانی هاوسەرگیری بۆیە چارەسەرکردن دەبێت لە ڕێگەی شێوازی دەروونی و پراکتیکی لە ڕێگەی کلینیکە دەروونییە تایبەتەکانەوە بێت لە بواری خێزان(البدري، ٢٠٢٢: ١٣٤).ماندوو بوون و فشاری دەروونی لە سەر هەریەک لە دایک و باوک بەهۆی کاری ڕۆژانەی دەرەوە و ناوماڵ و چاودێری و پەروەردەی منداڵ زۆرجار دەبنە کێشە لەنێو خێزان، زۆرجار کێشەکان گەورەو ئاڵۆز دەبن(معروف، ٢٠١٥: ٣٣).

٦. **خیانەتی هاوسەری:**

لە زەمەنی ئێستادا هەر لێکۆڵینەوەیەک کرابێ لەسە خیانەتی هاوسەران تۆڕەکۆمەڵایەتیەکان بە هۆکاری یەکەم دادەنرێت . چەندین فاکتەری گرنگ هەن کار دەکەنە سەر تێکچوونی شیرازەی خێزان ئەویش وەک باسمان کرد هۆکارێکی سەرەکی و باو لەم سەردەمە تۆڕە کۆمەڵایەتیانە. ئەگەر سەیری رابردوو بکەین هەرچەندە ژیان سەخت بووە باری داراییان باش نەبووەو هۆشیاری خێزان کەم بووە، بەڵام جیابوونەوە زۆر کەم بوو، هەرچەندە ئێستا کۆمەڵگا پێشکەووتوە بەڵام کێشەی نێوان هاوسەران رۆژ بە رۆژ لە زیادبوودبووندایە (شێخە،٢٠٢٢). شارەزایانی بواری کۆمەڵایەتی و کۆمەڵناسان شەش خاڵ بەهۆکاری دروست بوونی خەیانەتی هاوسەری دەزانن کەبریتین لەمانەی خوارەوە:

یەکەم. بێ هیوابوون ، کاتێک یەکێک لەدوو هاوسەرەکە تووشی بێ هیوایی یان بێ ئومێدی دەبن و بەدوای چیرۆکێکی خۆشتر دەگەڕێن بۆ ئەوەی گوێی بۆ بگرن، ئەوە ئەو کاتانەیە کەدەرگا

دەکاتەوە بەڕووی بێزاربوون لەیەکتری، پێویستە هاوسەران بەشێوەیەکی ئەقڵانە ڕووبەڕووی ئەو دۆخە ببنەوە.

دووەم. هۆرمۆنەکان : هۆرمۆناتەکانی جەستەی مرۆڤ خۆیان کاریگەری تەواویان هەیە لەسەر دروست بوونی خەیانەت لەیەکتری واتە لەنێوان هاوسەران، چونکە هۆرمۆنەکان دەبنە هۆی ئەوەی مرۆڤ هەست بەوە بکەن کەسێکی تر هەیە بۆ گۆڕینەوەی هەستی خۆشەویستی و پڕکردنەوەی ئەو بۆشایەی کەلەژیاندا دروست دەبێت.

سێیەم. پەلەکردن : کاتێک کێشەیەک دەکەوێتە نێوان هاوسەران، پێویستە هیچ یەکێک لەوان باسی ئەوەنەکات کەکەسێکی تر هەیە لەو تێدەگات، چونکە ئەوە دەرگای کرانەوەی خەیانەتی هاوسەریە.

چوارەم. ئارەزوو بوون بۆ جیابوونەوە، کاتێک هاوسەران تووشی گیروگرفت دەبن، نابێت ئارەزووی ئەوە بکەن لەو هێلانەیە جیاببنەوە کەماوەیەکە پێکیان هێناوە، چونکە ئەو کات بیرلەوە دەکرێتەوە کەخەیانەتی نێوانیان هۆکاری دروست بوونی جیابوونەوە بووە (محمد، ٢٠١٦).

٧. نەبوونی هاوسەنگی لە نێوان کار و ژیانی خێزانی:

زیادبوونی بەشداریکردنی ژنان لە کار و پارە پەیداکردندا، کەمبوونەوەی بەردەستبوونیانە بۆ ئەرکەکانی ماڵەوە. ئەمەش یەکێکی دیکەیە لە بەشداربووانی ئەگەری جیابوونەوە(تەڵاق). ژنان هەست دەکەن لە ناوەڕاستدا گیریان خواردووە، بەهۆی زیادبوونی داواکارییەکانی هەردوو کار و خێزانەوە بارگرانییان لەسەرە. بۆ لێکۆڵینەوە لەوەی کە ئایا گۆڕانکارییەکانی کار و داواکارییەکانی خێزان کاریگەرییان لەسەر کوالیتی هاوسەرگیری هەبووە یان نا(stewart&brentano، ٢٠٠٦: ٣٤). ڕەنگە کاری ژنان و سەربەخۆیی ئابووری لە هەندێک حاڵەتدا ببێتە هۆی پاراستن و بەردەوامیی ژیانی خێزانی، چونکە سەرچاوەیەکی ئابوری نوێ بۆ خێزانەکە دروست دەکات و ڕێگای بەرەوڕووی ئاستەنگە ئابوورییەکان دەگرێت، بەڵام ڕەنگە یەکێک بێت لە هۆکارەکانی پەرەسەندنی ناکۆکی هاوسەرگیری، کاتێک هەندێک لە ژنەکان گرنگی زیاتر بە کارەکانیان دەدەن لەسەر حیسابی پەیوەندییان لەگەڵ هاوسەرەکانیان و منداڵ و ئەمەش شتێکە کە زۆرجار پێویستی بە مێردەکە هەیە پەنا بۆ داوای جیابوونەوە ببات(موسی، ٢٠٢١: ٤).

8. جیاوازی ڕۆشنبیری و پەروەردەیی:

کاتێک ژن یان پیاو ئاستی معریفی لەوی تریان بەرزتر بوو،هەرزوو ئاگری کێشە لە و ماڵەدا هەڵدەگیرسێت، چونکە دەبێتە هۆی جیاوزیەکی لەبەرچاو کە ئەمیان دەست بەرداری نەزانینی خۆی نابێت و هەوڵی ئەوەبدات خۆی ڕۆشنبیر بکات و ئەویتریش ئامادەنی یە ئاستی خۆی بهێنتە ئاستی نەزانینی ئەو(نوری، ٢٠٢١).

دەروازەی دووەم: لایەنی مەیدانی

بەشی چوارەم: چوارچێوەی میتۆدی توێژینەوە

یەکەم: میتۆدی توێژینەوەکە

دووەم: کۆمەڵگای توێژینەوەکە

سێیەم: نموونەی توێژینەوەکە

چوارەم: قەبارەی توێژینەوە

پێنجەم: بوارەکانی توێژینەوەکە

شەشەم: ئامرازەکانی کۆکردنەوەی زانیاری

حەوتەم: کەرستە ئامارییە بەکارهاتووەکان

بەشی چوارەم:چوارچێوەی مەیدانی توێژینەوە

هەر توێژینەوەیەکی زانستی پێویستی بەچەند میتۆد و ڕێکار هەیە، کە یارمەتی توێژەر دەدەن بۆ ئەنجامدانی توێژینەوە بە شێوەیەکی زانستیانە. ئەوەی لەم بەشەدا گرنگە بۆ بەدیهێنانی ئامانجەکانی توێژینەوە ئەوەیە توێژەر پابەند بێت بەم میتۆد و ڕێکارانە بۆ ئەنجامدانی توێژینەوە، لەبەر ئەمە توێژەر پشتی بەستووە بە بەکارهێنانی میتۆد و ڕێکاری تایبەت بەم توێژینەوەیە هەروەک چۆن لە توێژینەوە زانستیەکانی تر پشتی پێ دەبەسترێت..

یەکەم: میتۆدی توێژینەوە

میتۆدی زانستی یەکێکە لەو ڕێگەو شێوازە زانستیانەی کە توێژەر پشتی پێدەبەستێت بۆ ڕێکخستنی بیرۆبۆچونەکانی لە بارەی بابەتی توێژینەوەکەی، دواتر گەیشتن بە ئەنجام و راستییەکی گونجاو لە بارەی دیاردەکە یاخود بابەتی توێژینەوە.(علیان و غنیم، ٢٠٠٤: ٣٣) .

سروشتی توێژینەوەش ڕۆلی سەرەکی هەیە لە چۆنیەتی بەکارهێنانی ئەو میتۆدانەی پێویستە بەکاربێن، لەبەر ئەوە بە لەبەرچاوگرتنی سروشتی ئەم توێژینەوەیە(هۆکارە کۆمەڵایەتیەکانی تەڵاق لەسەردەمی نوێدا – توێژینەوەیەکی مەیدانییە لەشاری هەولێر)، ئەم بابەتە توێژینەوەیەکی چەندایەتیە، میتۆدی وەسفی شیکاریە لە ڕێگەی ڕووپێوە کۆمەڵایەتی و بەکارهێنانی ئامرازی فۆرمی راپرسی هەڵساوە بە کۆکردنەوە و شیکردنەوەی زانیاریەکانی پەیوەندیدار بە بابەتی توێژینەوە. پەنا بردنە بەر بەکاهێنانی جۆری وەسفی دەگەڕێتەوە بۆ ئەوەی ئەم جۆرە لە بەر بڵاوترین جۆرەکانی توێژینەوەیە کە بەکاردەهێندرێت بە ئامانجی دیاریکردنی دۆخی هەنوکەیی دیاردەیەکێ دیاریکراو.

دووەم: کۆمەڵگای توێژینەوە

لەزۆربەی حاڵەتەکاندا؛ ئەستەم و تەنانەت مەحاڵیشە، راستەوخۆ روو بکرێتە کۆمەڵگەی توێژینەوەو داتاو زانیارییان لێوەربگیرێت و کۆبکرێتەوە. بەتایبەتی ئەگەر کۆمەڵگە؛ بەژمارە گەورەو لەسنوری جوگرافیشدا فراوان بێت. ئەوە بۆخۆی کارێکی دژوارەو هیچ زەرورەتێک لەو کارەدا نییە؛ شتێکی ئەوتۆش لەئەنجام ناگۆڕێت ئەگەر لەهەمووان؛ سامپڵێک وەربگیرێت (بۆکانی، ٢٠٢٠: ١١٠).

(هۆکارە کۆمەڵایەتیەکانی تەڵاق لەسەردەمی نوێدا)، توێژینەوەیەکی مەیدانییە لەشاری هەولێر بۆیە کۆمەڵگای ئەم توێژینەوەیە بریتییە لە شاری هەولێر بەڵام نموونە لە گەڕەکی ژیان و گەڕەکی شادی و گەڕەکی بەختیاری وەرگیراون.

سێیەم: نموونەی توێژینەوە

نموونەی توێژینەوە بەشێکە لە کۆمەڵگەی توێژینەوە، نوێنەرایەتی ئەو کۆمەڵگایە دەکات و هەموو ئەو سیفەتانەی تێدایە کە لە کۆمەڵگا سەرەکیەکەدا بوونی هەیە، توێژەر بە چەند ڕێگایەکی جۆراوجۆر وەریان دەگرێت و پێویستە لە هەمان کاتدا ئەم نموونەیە نوێنەرایەتی کۆمەڵگای توێژینەوە بکات. بۆیە لێرەدا لەسەر توێژەر پێویستە ژمارەیەک وەربگرێت کە لەگەڵ لایەنی ئاماری و لۆژیکییەوە بگونجێت.

نمونەی ڕەمەکی لەتوێژینەوەکەمان بەکارهاتووە.

چوارەم: قەبارەی توێژینەوە

لەم توێژینەوەیەدا (٦٠) تاکی ژن و پیاوی هاوسەردار، کە (٢٠) کەس لەگەڕەکی ژیان و (٢٠) کەس لە گەڕەکی شادی و (٢٠) کەس لەگەڕەکی بەختیاری بەنموونە وەرگیراون.

پێنجەم: بوارەکانی توێژینەوە

١. بواری جوگرافی توێژینەوەکە: بریتییە لە شاری هەولێر کە ژن و پیاوی هاوسەردارن لە کەرتی ژیان و شادی و بەختیاری نمونەی توێژینەوەیان لێوەرگیراوە.

٢. بواری مرۆیی توێژینەوەکە: ئەو کەسانە دەگرێتەوە کە لە کۆمەڵگای توێژینەوەدان کە ژن و پیاوی هاوسەردارن تەمەنیان لە ٢٠ساڵی بەسەرەوەیە.

٣. بواری کاتی توێژینەوەکە: بریتییە لەو ماوەی کە لایەنی تیۆری و مەیدانی توێژینەوەی تێدا ئەنجام دراوە، هەر لە بەدەست هێنانی سەرچاوە و گەڕان بۆ تەواو کردنی لایەنی تیۆری و دابەشکردنی فۆرمی راپرسی و گەڕانەوەی فۆرمەکان و پاکردنەوەو شیکردنەوەی فۆرمەکان و شیکردنەوەی زانیارییەکان ئەمەش لە بەرواری (٢٣-٩-٢٠٢٤) دەستی پێکردووە تاوەکو بەرواری (٢٩-٣-٢٠٢٥) خایاندووە.

شەشەم: ئامرازەکانی کۆکردنەوەی زانیاری:

لەم توێژینەوەیەدا فۆرمی راپرسی بەکارهاتووە بۆ مەبەستی کۆکردنەوەی زانیاری لە نمونەی توێژینەوە. فۆرمی راپرسی یەکێکە لە گرنگترین ئامرازەکانی توێژینەوە لەزانستە مرۆڤایەتیەکاندا؛ زۆرترین بەکارهێنانی هەیە. ئەم ئامرازە، بریتیە لەکۆمەڵێک برگەو پرسیار کە خودی لێکۆڵراو بەبێ یارمەتی توێژەر؛ وەڵامیان دەداتەوە. رەنگە لەرێگەی پۆستەوە بنێردرێت بۆ لێکۆڵراوان یاخود راستەوخۆو رووبەروو؛ توێژەر پێیان بدات. کەواتە ئامادەبوونی توێژەر مەرجێک نییە هەروەک لەچاوپێکەوتندا پێویستە. لەم ئامرازەدا؛ داتاو زانیاری لەبارەی هەست ونەست، پاڵنەرەکانیان، دیدوبۆچوون، بیروباوەرو؛ حەزوئارەزووی تاکەکەسەکان وەردەگیرێت. واتە ئەو بوارانەی کە رەنگە لەرێگەیترەوە زانیارییان لەسەر کۆنەکرێتەوە(بۆکانی، ٢٠٢٠: ١٣٨)

فۆرمی ڕاپرسی بۆ کۆکردنەوەی زانیاری لە توێژینەوەکەمان بەکارهاتووە.

حەوتەم: ئامرازە ئامارییە بەکار هاتووەکان

لەبەر ئەوەی ئامار لەو ئامرازە سەرەکیانەیە کە توێژەر ناتوانێت دەستبەرداری بێت لە توێژینەوە کۆمەڵایەتییەکان بەوەی کە بایەخێکی زۆری هەیە کە بتوانرێت بەکاربهێنرێت بۆ کۆکردنەوە و شیکردنەوەی زانیارییە مەیدانییەکان (رشوان، ١٩٨٧: ٢٠٤).

رێژەی سەدی: بۆ وەسف کردنی کۆمەڵگەی نمونەی توێژینەوەکە

ڕێژەی سەدی (%) = بەش دابەش گشت لێکدانی سەد

بەشی پێنجەم

باسی یەکەم: خستنەڕووی شیکردنەوەی زانیاریە گشتییەکان

باسی دووەم: خستنەڕووی شیکردنەوەی زانیاریە تایبەتەکان

بەشی پێنجەم :خستنەڕوو و شیکردنەوەی زانیاریەکانی توێژینەوە
باسی یەکەم: خستنەڕووی زانیاریە گشتییەکان

خشتەی (١) ڕەگەزی ئەندامانی توێژینەوە ڕووندەکاتەوە

ڕەگەز	ژمارە	%
نێر	28	%46.66
مێ	32	%53.33
کۆی گشتی	60	%100

لە خشتەی (١) ئەوەمان بۆ ڕووندەبێتەوە کە بەرێژەی (%٤٦,٦٦) ڕەگەزی نێرن و بەرێژەی (%٥٣,٣٣) ڕەگەزی مێیینەن.

خشتەی (٢) ئاستی بژێوی نموونەی توێژینەوە ڕووندەکاتەوە

ئاستی بژێوی	ژمارە	%
زۆرباش	6	%10
باش	27	%45
ناوەند	27	%45
کۆی گشتی	60	%100

ئاستی بژێوی لە خشتەی (٢) ئەوەمان بۆ دەردەخات کە بەرێژەی (%١٠) ئاستی بژێویان زۆرباشە، بەرێژەی (%٤٥) ئاستی بژێویان باشە، بەرێژەی (%٤٥) ئاستی بژێویان مامناوەندە. تێبینی/ ئاستی بژێوی خراپ و زۆر خراپمان لەخشتە لاداوە بەهۆی ئەوەی کەس وەڵامی نەداوەتەوە.

خشتەی (٣) گەڕەکی نیشتەجێبوونی نموونەی توێژینەوە ڕووندەکاتەوە

%	ژمارە	گەڕەکی نیشتەجێبوون
%33.33	20	ژیان
%33.33	20	شادی
%33.33	20	بەختیاری
%100	60	کۆی گشتی

لە خشتەی (٣) دەردەکەوێت کە ئەو شوێنانەی نموونەی لێ وەردەگرین لە هەرسێ گەڕەک هاوسەنگە و بە ڕێژەی (%٣٣,٣٣) یە و لە هەرسێ گەڕەکی ژیان و شادی و بەختیاری نموونەکان وەرگیراون.

خشتەی (٤) جۆری نیشتەجێبوونی نموونەی توێژینەوە ڕووندەکاتەوە

%	ژمارە	جۆری نیشتەجێبوون
%76.66	46	موڵک
%21.66	13	کرێ
%1.66	1	هیتر
%100	60	کۆی گشتی

لە خشتەی(٤) ئەوەمان بۆ ڕووندەبێتەوە کە لە شوێنی نیشتەجێبوون بەڕێژەی (%٧٦) خاوەن موڵکن و بەڕێژەی (%٢١,٦٦) کرێن و بەڕێژەی (%١,٦٦) هیترن.

باسی دووەم: خستنەڕووی شیکردنەوەی زانیاریە تایبەتەکان

١- تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان کاریگەری هەیە لەسەر زیادبوونی تەڵاق

خشتەی (٥) تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان و زیادبوونی تەڵاق ڕووندەکاتەوە.

وەڵامی پرسیار	ژمارە	%
بەڵێ	41	%68.33
تاڕاددەیەک	15	%25
نەخێر	4	%6.66
کۆی گشتی	60	%100

لە خشتەی (٥) ئەوەمان بۆ ڕووندەبێتەوە کە بەرێژەی (%٦٨,٣٣)بەڵێ یە، بەرێژەی (%٢٥) تاڕاددەیەکە، بەرێژەی (%٦,٦٦) نەخێرە، واتە ئەو ئەنجامە نیشانی دەدات کە زۆرینەیان دەڵێن بەڵێ تۆرە کۆمەڵایەتیەکان کاریگەری هەیە لەسەر زیادبوونی تەڵاق. چونکە ئەم تۆڕانە دەبنە هۆی پەیداکردنی پەیوەندی نوێ لەدەرەوەی چوارچێوەی هاوسەرگیری کە متمانە لەنێوان هاوسەرەکان کەم دەکاتەوە و گومان دروست دەکات، بەتایبەت کاتێک کات و سەرنجی زۆر بۆ ئەم تۆڕانە تەرخان دەکرێت لەبری پەیوەندی ڕاستەوخۆی نێوان هاوسەرەکان. ئەم. خشتەیە ئامانجی یەکەمی توێژینەوەکەمانی پێکاوە.

٢- نەبوونی خانووی جیا دەبێتە هۆی تەڵاق

خشتەی (٦) نەبوونی خانووی جیا دەبێتە هۆی تەڵاق ڕووندەکاتەوە.

وەڵامی پرسیار	ژمارە	%
بەڵێ	15	%25
تاڕاددەیەک	29	%48.33
نەخێر	16	%26.66
کۆی گشتی	60	%100

لەخشتەی (٦) ئەوەمان بۆ ڕووندەبێتەوە کە بەڕێژەی (%٢٥) بەڵێ یە، بەڕێژەی(٤٨,٣٣) تاڕاددەیەکە، بەڕێژەی(%٢٦,٦٦) نەخێرە، واتە ئەو ئەنجامە نیشانی دەدات کە زۆرینەیان دەڵێن بەڵێ تاڕاددەیەک نەبوونی خانووی جیا دەبێتە هۆی تەڵاق. چونکە مانەوە لەگەڵ خێزانی هاوسەر دەتوانێت ببێتە هۆی دەستێوەردان لە ژیانی تایبەتی هاوسەرەکان و دروستبوونی کێشە.

٣- دەستێوەردانی خێزانی هاوسەران دەبێتە هۆی تەڵاق

خشتەی (٧) دەستێوەردانی خێزانی هاوسەران و تەڵاق ڕووندەکاتەوە.

وەڵامی پرسیار	ژمارە	%
بەڵێ	37	%61.66
تاڕاددەیەک	19	%31.66
نەخێر	4	6.66
کۆی گشتی	60	%100

لە خشتەی (٧) ئەوەمان بۆ ڕووندەبێتەوە کە بەڕێژەی (٦١,٦٦) بەڵێ یە، بەڕێژەی (%٣١,٦٦)تاڕاددەیەکە، بەڕێژەی (%٦,٦٦) نەخێرە، واتە ئەو ئەنجامە نیشانی دەدات کە

زۆرینەیان دەڵێن بەڵێ دەستێوەردانی خێزانی هاوسەران دەبێتە هۆی تەلاق. چونکە ئەم دەستێوەردانە دەبێتە هۆی دروستبوونی گرژی و ناکۆکی نێوان هاوسەرەکان، لەدەستدانی سەربەخۆیی و بڕیاردانی تایبەت بە ژیانی هاوبەش، و دروستبوونی هەستی ناڕەزایی و توورەیی کە بەرەبەرە پەیوەندی نێوان هاوسەرەکان لاواز دەکات و بەرەو جیابوونەوە دەبات.

٤- کارکردنی ژن لە دەرەوەی ماڵ دەبێتە هۆی تەڵاق

خشتەی (٨) کارکردنی ژن لە دەرەوەی ماڵ و تەڵاق ڕووندەکاتەوە.

وەڵامی پرسیار	ژمارە	%
بەڵێ	15	%25
تاڕاددەیەک	28	%46.66
نەخێر	17	28.33
کۆی گشتی	60	%100

لە خشتەی (٨) ئەوەمان بۆ ڕووندەبێتەوە کە بەڕێژەی (%٢٥) بەڵێ یە، بەڕێژەی (%٤٦,٦٦) تاڕاددەیەکە ، بەڕێژەی (٢٨,٣٣) نەخێرە، واتە ئەو ئەنجامە نیشانی دەدات کە زۆرینەیان دەڵێن بەڵێ تاڕاددەیەک کارکردنی ژن لە دەرەوەی ماڵ دەبێتە هۆی تەلاق. چونکە دەکرێت لە هەندێک بارودۆخدا ئەرکی دووانە (کار و ماڵ) فشار دروست بکات و کات کەم بێتەوە بۆ پەیوەندی هاوسەری.

٥- جیاوازی ئاستی خوێندەواری کاریگەری هەیە لەسەر تەڵاق

خشتەی (٩) جیاوازی ئاستی خوێندەواری و تەڵاق ڕوونده‌کاته‌وه.

وەڵامی پرسیار	ژمارە	%
بەڵێ	13	%21.66
تاڕاددەیەک	27	%45
نەخێر	20	33.33
کۆی گشتی	60	%100

له خشتەی (٩) ئەوەمان بۆ ڕوونده‌بێته‌وه که بەرێژەی (٢١,٦٦%) بەڵێ یە، بەرێژەی (٤٥%) تاڕاددەیەکە، بەرێژەی (٣٣,٣٣%) نەخێرە، واته ئەو ئەنجامە نیشانی دەدات کە زۆرینەیان دەڵێن بەڵێ تاڕاددەیەک جیاوازی ئاستی خوێندەواری کاریگەری هەیە لەسەر تەڵاق. چونکە دەکرێت ئەم جیاوازییە ببێتە هۆی ناکۆکی لە بیرکردنەوە و تێگەیشتن و گفتوگۆکردن.

٦- نەبوونی متمانە لە نێوان هاوسەران دەبێتە هۆی تەڵاق

خشتەی (١٠) نەبوونی متمانە لە نێوان هاوسەران و تەڵاق ڕوونده‌کاته‌وه.

وەڵامی پرسیار	ژمارە	%
بەڵێ	46	%76.66
تاڕاددەیەک	14	23.33
نەخێر	0	0
کۆی گشتی	60	%100

له خشتەی (١٠) ئەوەمان بۆ ڕووندەبێتەوە کە بەڕێژەی (٧٦,٦٦) بەڵێ یە، بەڕێژەی (٢٣,٣٣) تاڕاددەیەکە، بەڕێژەی (٠) نەخێرە، واتە ئەو ئەنجامە نیشانی دەدات کە زۆرینەیان دەڵێن بەڵێ نەبوونی متمانە لە نێوان هاوسەران دەبێتە هۆی تەڵاق. چونکە متمانە بناغەی سەرەکی پەیوەندی هاوسەرگیرییە و نەبوونی دەبێتە هۆی دروستبوونی گومان، دڵەڕاوکێ و دوودڵی بەردەوام کە هەموو لایەنەکانی ژیانی هاوبەش کاریگەر دەکات، هەروەها ئەستەمە پەیوەندییەک بەردەوام بێت کاتێک هاوسەرەکان ناتوانن بە یەکتری متمانە بکەن.

٧- خیانەتی هاوسەری هۆکارێکی سەرەکی تەڵاقە

خشتەی (١١) خیانەتی هاوسەری و تەڵاق ڕووندەکاتەوە.

وەڵامی پرسیار	ژمارە	%
بەڵێ	53	%88.33
تاڕاددەیەک	6	%10
نەخێر	1	1.66
کۆی گشتی	60	%100

له خشتەی (١١) ئەوەمان بۆ ڕووندەبێتەوە کە بەڕێژەی (٨٨,٣٣) بەڵێ یە، بەڕێژەی (%١٠) تاڕاددەیەکە ، بەڕێژەی (%١,٦٦) نەخێرە، واتە ئەو ئەنجامە نیشانی دەدات کە زۆرینەیان دەڵێن بەڵێ خیانەتی هاوسەری هۆکارێکی سەرەکی تەڵاقە. زۆرینەیان دەڵێن بەڵێ خیانەتی هاوسەری هۆکارێکی سەرەکی تەڵاقە چونکە خیانەت پەیمانی هاوسەرگیری و متمانە بەتەواوی دەشکێنێت، برینێکی قووڵی دەروونی و سۆزداری لای هاوسەری بەرامبەر دروست دەکات، و دوای ڕوودانی، زۆر ئەستەمە هەستی دڵنیایی و ئارامی بگەڕێتەوە بۆ ناو پەیوەندییەکە کە پێویستن بۆ بەردەوامبوونی ژیانی هاوبەش.

٨- جیاوازی تەمەن کاریگەری هەیە لەسەر تەڵاق

خشتەی (١٢) جیاوازی تەمەن و تەڵاق ڕووندەکاتەوە.

وەڵامی پرسیار	ژمارە	%
بەڵێ	10	%16.66
تاڕاددەیەک	19	%31.66
نەخێر	31	%51.66
کۆی گشتی	60	%100

لە خشتەی (١٢) ئەوەمان بۆ ڕووندەبێتەوە کە بەڕێژەی (١٦,٦٦%) بەڵێ یە، بەڕێژەی (٣١,٦٦%) تاڕاددەیەکە، بەڕێژەی (٥١,٦٦%) نەخێرە، واتە ئەو ئەنجامە نیشانی دەدات کە زۆرینەیان دەڵێن نەخێر جیاوازی تەمەن کاریگەری نییە لەسەر تەڵاق. چونکە زۆربەی خەڵک پێیان وایە فاکتەرەکانی تری وەک هاوبەشی بەها، ڕێزگرتن، و پەیوەندی باش کاریگەری زیاتریان هەیە لەسەر سەقامگیری هاوسەرگیری لە جیاوازی تەمەن. ئەمەش ئاماژەیە بۆ ئەوەی کە تەمەن بە تەنیا فاکتەرێکی سەرەکی نییە بۆ تەڵاق، بەڵکو چۆنیەتی پەیوەندی نێوان هاوسەرەکان گرنگترە.

٩- کێشەی دارایی دەبێتە هۆی تەڵاق

خشتەی (١٣) کێشەی دارایی و تەڵاق ڕووندەکاتەوە.

وەڵامی پرسیار	ژمارە	%
بەڵێ	28	%46.66
تاڕاددەیەک	23	%38.33
نەخێر	9	%15
کۆی گشتی	60	%100

له خشتەی (١٣) ئەوەمان بۆ ڕووندەبێتەوە کە بەڕێژەی (%٤٦،٦٦) بەڵێ یە، بەڕێژەی (%٣٨،٣٣) تاڕاددەیەکە ، بەڕێژەی (%١٥) نەخێرە، واتە ئەو ئەنجامە نیشانی دەدات کە زۆرینەیان دەڵێن بەڵێ کێشەی دارایی دەبێتە هۆی تەڵاق . چونکە کێشەی دارایی فشارێکی زۆر دەخاتە سەر پەیوەندی هاوسەرگیری و دەبێتە سەرچاوەی ناکۆکی و ململانێ لە نێوان هاوسەرەکاندا کە دەتوانێت بەرەو تەڵاق بڕوات.

١٠- نەگونجانی سێکسی دەبێتە هۆی تەڵاق

خشتەی (١٤) نەگونجانی سێکسی و تەڵاق ڕووندەکاتەوە.

%	ژمارە	وەڵامی پرسیار
%40	24	بەڵێ
%40	24	تاڕاددەیەک
%20	12	نەخێر
%100	60	کۆی گشتی

له خشتەی (١٤) ئەوەمان بۆ ڕووندەبێتەوە کە بەڕێژەی (%٤٠) بەڵێ یە، بەڕێژەی (%٤٠) تاڕاددەیەکە، بەڕێژەی (%٢٠) نەخێرە، واتە ئەو ئەنجامە نیشانی دەدات کە زۆرینەیان دەڵێن بەڵێ نەگونجانی سێکسی دەبێتە هۆی تەڵاق. چونکە نەگونجانی سێکسی دەتوانێت ببێتە هۆی ناڕەزایی و دوورکەوتنەوەی هاوسەرەکان لە یەکتر کە بە درێژایی کات پەیوەندییەکە لاواز دەکات و ڕێگە بۆ بیرکردنەوە لە تەڵاق خۆش دەکات.

١١-ئالودەبوون بە ئینتەرنێت دەبێتە هۆی تەڵاق

خشتەی (١٥) ئالودەبوون بە ئینتەرنێت و تەڵاق ڕووندەکاتەوە.

%	ژمارە	وەڵامی پرسیار
%45	27	بەڵێ
%40	24	تاڕاددەیەک
%15	9	نەخێر
%100	60	کۆی گشتی

لە خشتەی (١٥) ئەوەمان بۆ ڕووندەبێتەوە کە بەڕێژەی (%٤٥) بەڵێ یە، بەڕێژەی (%٤٠) تاڕاددەیەکە، بەڕێژەی (%١٥) نەخێرە، واتە ئەو ئەنجامە نیشانی دەدات کە زۆرینەیان دەڵێن بەڵێ ئالودەبوون بە ئینتەرنێت دەبێتە هۆی تەڵاق. چونکە ئالودەبوون بە ئینتەرنێت کاتی زۆری هاوسەرەکان داگیر دەکات و پەیوەندی نێوانیان کەم دەکاتەوە هەروەها دەرفەتی خیانەت و پەیوەندی نهێنی زیاد دەکات کە هەموو ئەمانە دەتوانن ببنە هۆکاری سەرهەڵدانی کێشە و تەڵاق.

12-نەزۆکی هۆکارێکی تەڵاقە

خشتەی (١٦) نەزۆکی هۆکارێکی تەڵاقە ڕووندەکاتەوە

%	ژمارە	وەڵامی پرسیار
%30	18	بەڵێ
%46.66	28	تاڕاددەیەک
%23.33	14	نەخێر
%100	60	کۆی گشتی

له خشتەی (١٦) ئەوەمان بۆ ڕووندەبێتەوە کە بەڕێژەی (٣٠%) بەڵێ یە ، بەڕێژەی (٤٦,٦٦%)تاڕاددەیەکە، بەڕێژەی (٢٣,٣٣%)نەخێرە، واتە ئەو ئەنجامە نیشانی دەدات کە زۆرینەیان دەڵێن تاڕاددەیەک نەزۆکی هۆکارێکی تەڵاقە. چونکە خواستی منداڵبوون لای زۆربەی هاوسەران گوشاری کۆمەڵایەتی بۆ منداڵبوون هەستکردن بە شکست و ناتەواوی کێشەی دەروونی و خەمۆکی کاریگەری نەرێنی لەسەر پەیوەندی سێکسی جیاوازی لە ئامانجەکانی ژیان ناکۆکی لەسەر چارەسەرەکانی نەزۆکی گوشاری دارایی بۆ چارەسەرکردنی نەزۆکی.

١٣- توندوتیژی خێزانی دەبێتە هۆی تەڵاق

خشتەی (١٧) توندوتیژی خێزانی دەبێتە هۆی تەڵاق ڕووندەکاتەوە

وەڵامی پرسیار	ژمارە	%
بەڵێ	41	%68.33
تاڕاددەیەک	17	%28.33
نەخێر	2	%3.33
کۆی گشتی	60	%100

له خشتەی (١٧) ئەوەمان بۆ ڕووندەبێتەوە کە بەڕێژەی (٦٨,٣٣%)بەڵێ یە، بەڕێژەی (٢٨,٣٣%)تاڕاددەیەکە، بەڕێژەی (٣,٣٣%) نەخێرە ، واتە ئەو ئەنجامە نیشانی دەدات کە زۆرینەیان دەڵێن بەڵێ توندوتیژی خێزانی دەبێتە هۆی تەڵاق .چونکە توندوتیژی کەرامەت و ئازادی و مافی مرۆڤی کەسی بەرامبەر پێشێل دەکات، هەستی سەلامەتی و ئارامی لەناو دەبات، برینی سۆزداری و دەروونی قووڵ دروست دەکات، و ژینگەی خێزان دەگۆڕێت بۆ شوێنێکی ناسەقامگیر و مەترسیدار کە تیایدا ئەستەمە پەیوەندییەکی تەندروست بەردەوام بێت.

١٤- ژنهێنانی دووەم کاریگەری هەیە لەسەر تەڵاق

خشتەی (١٨) ژنهێنانی دووەم و تەڵاق ڕووندەکاتەوە

%	ژمارە	وەڵامی پرسیار
%43.33	26	بەڵێ
%43.33	26	تاڕاددەیەک
%13.33	8	نەخێر
%100	60	کۆی گشتی

لە خشتەی (١٨) ئەوەمان بۆ ڕووندەبێتەوە کە بەڕێژەی (٤٣,٣٣) بەڵێ یە ، بەڕێژەی (%٤٣,٣٣) تاڕاددەیەکە ، بەڕێژەی (%١٣,٣٣)نەخێرە، واتە ئەو ئەنجامە نیشانی دەدات کە زۆرینەیان دەڵێن بەڵێ ژنهێنانی دووەم کاریگەری هەیە لەسەر تەڵاق. چونکە دەبێتە هۆی دروستبوونی هەستی ناتەواوی و کەمبوونەوەی خۆشەویستی لای ژنی یەکەم، ململانێ و ناکۆکی لەنێوان هاوسەرەکاندا زیاد دەکات، بەشکردنی سۆز، کات و سەرچاوە داراییەکان دەبێتە کێشە، هەروەها زۆربەی ژنان ناتوانن بەئاسانی ئەم بارودۆخە قبوڵ بکەن.

١٥- بەکارهێنانی مادده هۆشبەرەکان دەبێتە هۆی تەڵاق

خشتەی (١٩) بەکارهێنانی مادده هۆشبەرەکان و تەڵاق ڕووندەکاتەوە

%	ژمارە	وەڵامی پرسیار
%86.66	52	بەڵێ
%13.33	8	تاڕاددەیەک
0	0	نەخێر
%100	60	کۆی گشتی

له خشتەی (١٩) ئەوەمان بۆ ڕووندەبێتەوە کە بەڕێژەی(٨٦,٦٦%) بەڵێ یە ، بەڕێژەی (١٣,٣٣%)تاڕاددەیەکە و بەڕێژەی سفڕ نەخێرە، واتە ئەو ئەنجامە نیشانی دەدات کە زۆرینەیان دەڵێن بەڵێ بەکارهێنانی مادده هۆشبەرەکان دەبێتە هۆی تەلاق. چونکە ئەم ماددانە گۆڕانکاری نەرێنی لە کەسایەتی و هەڵسوکەوتی بەکارهێنەر دروست دەکەن، بەفیرۆدانی سەرچاوە داراییەکانی خێزان، بێتوانایی لە جێبەجێکردنی بەرپرسیارێتی خێزانی، توندوتیژی و هەڵچوون، و کێشەی تەندروستی درێژخایەن دروست دەکات کە هەموویان پێکەوە بارودۆخێکی ناسەقامگیر دروست دەکەن کە تیایدا ئەستەمە پەیوەندی هاوسەرگیری بەردەوام بێت.

١٦- جیاوازی چینایەتی کاریگەری هەیە لەسەر تەلاق

خشتەی (٢٠) جیاوازی چینایەتی کاریگەری هەیە لەسەر تەلاق ڕووندەکاتەوە.

وەلامی پرسیار	ژمارە	%
بەڵێ	8	%13.33
تاڕاددەیەک	22	%36.66
نەخێر	20	%33.33
کۆی گشتی	60	%100

له خشتەی (٢٠) ئەوەمان بۆ ڕووندەبێتەوە کە بەڕێژەی (١٣,٣٣%) بەڵێ یە، بەڕێژەی (٣٦,٦٦) تاڕاددەیەکە ، بەڕێژەی (٣٣,٣٣) نەخێرە ، واتە ئەو ئەنجامە نیشانی دەدات کە زۆرینەیان دەڵێن بەڵێ تاڕاددەیەک جیاوازی چینایەتی کاریگەری هەیە لەسەر تەلاق .چونکە ئەم جیاوازییە دەکرێت ببێتە هۆی ناکۆکی لەسەر شێوازی ژیان، خەرجکردن و بەهاکانی دارایی، هەروەها دەشێت فشاری دەرەکی لە لایەن خێزانەکانەوە دروست ببێت.

١٧- نەخۆشی درێژخایەن دەبێتە هۆی تەڵاق

خشتەی (٢١) نەخۆشی درێژخایەن دەبێتە هۆی تەڵاق ڕووندەکاتەوە.

وەڵامی پرسیار	ژمارە	%
بەڵێ	10	%16.66
تاڕاددەیەک	26	%43.33
نەخێر	24	%40
کۆی گشتی	60	%100

لە خشتەی (٢١) ئەوەمان بۆ ڕووندەبێتەوە کە بەڕێژەی (١٦,٦٦%) بەڵێ یە ، بەڕێژەی (٤٣,٣٣%) تاڕاددەیەکە ، بەڕێژەی (٤٠%) نەخێرە ، واتە ئەو ئەنجامە نیشانی دەدات کە زۆرینەیان دەڵێن بەڵێ تاڕاددەیەک نەخۆشی درێژخایەن دەبێتە هۆی تەڵاق. چونکە نەخۆشی درێژخایەن دەتوانێت فشاری دارایی و دەروونی زۆر دروست بکات، هاوسەری تەندروست ناچار بکات بەرپرسیارێتی زیاتر هەڵبگرێت، و کاریگەری نەرێنی لەسەر ژیانی هاوسەری و سۆزداری هەبێت.

١٨- گرنگی نەدان بە پێداویستیەکانی خێزان دەبێتە هۆی تەڵاق

خشتەی (٢٢) گرنگی نەدان بە پێداویستیەکانی خێزان دەبێتە هۆی تەڵاق ڕووندەکاتەوە.

وەڵامی پرسیار	ژمارە	%
بەڵێ	28	%43.33
تاڕاددەیەک	31	%51.66
نەخێر	1	%1.66
کۆی گشتی	60	%100

لە خشتەی (٢٢) ئەوەمان بۆ ڕووندەبێتەوە کە بەرێژەی (٤٣,٣٣) بەڵێ یە ، بەرێژەی (%٥١,٦٦) تاڕاددەیەکە ، بەرێژەی (%١,٦٦) نەخێرە ، واتە ئەو ئەنجامە نیشانی دەدات کە زۆرینەیان دەڵێن بەڵێ تاڕاددەیەک گرنگی نەدان بە پێداویستیەکانی خێزان دەبێتە هۆی تەڵاق. چونکە کەمتەرخەمی بەردەوام هەستی بێبایەخی و نەخوازراوی لای ئەندامانی خێزان دروست دەکات، متمانە و ڕێز کەم دەکاتەوە، و پەیوەندی سۆزداری لاواز دەکات.

١٩- کۆچکردن بۆ دەرەوە کاریگەری هەیە لەسەر تەڵاق

خشتەی (٢٣) کۆچکردن بۆ دەرەوە کاریگەری هەیە لەسەر تەڵاق ڕووندەکاتەوە.

وەڵامی پرسیار	ژمارە	%
بەڵێ	10	%16.66
تاڕاددەیەک	27	%45
نەخێر	23	%38.33
کۆی گشتی	60	%١٠٠

لە خشتەی (٢٣) ئەوەمان بۆ ڕووندەبێتەوە کە بەرێژەی (%١٦,٦٦) بەڵێ یە ، بەرێژەی (%٤٥) تاڕاددەیەکە ، بەرێژەی (%٣٨,٣٣) نەخێرە ، واتە ئەو ئەنجامە نیشانی دەدات کە زۆرینەیان دەڵێن بەڵێ تاڕاددەیەک کۆچکردن بۆ دەرەوە کاریگەری هەیە لەسەر تەڵاق. چونکە دووری و جیابوونەوەی فیزیکی دەتوانێت پەیوەندی نێوان هاوسەرەکان لاواز بکات، گۆڕانکاری کەلتووری و تێگەیشتنی نوێ دەکرێت ناکۆکی دروست بکات، هەروەها کەسی کۆچکردوو دەکرێت پەیوەندی نوێ دروست بکات.

20- نەبوونی ڕێزگرتن لە نێوان هاوسەران دەبێتە هۆی تەڵاق

خشتەی (٢٤) نەبوونی ڕێزگرتن لە نێوان هاوسەران دەبێتە هۆی تەڵاق ڕووندەکاتەوە

وەڵامی پرسیار	ژمارە	%
بەڵێ	42	%70
تاڕاددەیەک	16	%26.66
نەخێر	2	%3.33
کۆی گشتی	60	%100

لە خشتەی (٢٤) ئەوەمان بۆ ڕووندەبێتەوە کە بەڕێژەی (%٧٠) بەڵێ یە ، بەڕێژەی (%٢٦,٦٦) تاڕاددەیەکە ، بەڕێژەی (%٣,٣٣)نەخێرە ، واتە ئەو ئەنجامە نیشانی دەدات کە زۆرینەیان دەڵێن بەڵێ نەبوونی ڕێزگرتن لە نێوان هاوسەران دەبێتە هۆی تەڵاق. چونکە ڕێزگرتن بناغەی سەرەکی پەیوەندی هاوسەرگیرییە، نەبوونی دەبێتە هۆی کەمکردنەوەی کەسایەتی و هەستی شکاندنی بەرامبەر، پەیوەندی سۆزداری و گفتوگۆی سازندە لەناو دەبات، و ئاست و چۆنیەتی هەڵسوکەوتەکان بەرەو خراپتر دەبات کە بەرەبەرە پەیوەندییەکە لەناو دەبەن.

٢١- نەبوونی هاوسەنگی لە نێوان کار و ژیانی خێزانی دەبێتە هۆی تەڵاق

خشتەی (٢٥) نەبوونی هاوسەنگی لە نێوان کار و ژیانی خێزانی دەبێتە هۆی تەڵاق ڕوونکردنەوەکاتەوە

وەڵامی پرسیار	ژمارە	%
بەڵێ	16	%26.66
تاڕاددەیەک	30	%50
نەخێر	14	%23.33
کۆی گشتی	60	%100

لە خشتەی (٢٥) ئەوەمان بۆ ڕووندەبێتەوە کە بەڕێژەی (%٢٦) بەڵێ یە ، بەڕێژەی (%٥٠) تاڕاددەیەکە ، بەڕێژەی (%٢٣,٣٣)نەخێرە ، واتە ئەو ئەنجامە نیشانی دەدات کە زۆرینەیان دەڵێن بەڵێ تاڕاددەیەک نەبوونی هاوسەنگی لە نێوان کار و ژیانی خێزانی دەبێتە هۆی تەڵاق. چونکە کاتێک کار زۆر کات و وزە دەخوازێت، کەمی کات بۆ خێزان دەمێنێتەوە، فشاری دەروونی دروست دەکات، و دەبێتە هۆی دوورکەوتنەوەی سۆزداری و ناکۆکی نێوان هاوبەشەکان.

٢٢- نەگونجانی بیروباوەڕی ئاینی دەبێتە هۆی تەڵاق

خشتەی (٢٦) نەگونجانی بیروباوەڕی ئاینی دەبێتە هۆی تەڵاق ڕووندەکاتەوە

وەڵامی پرسیار	ژمارە	%
بەڵێ	17	%28.33
تاڕاددەیەک	19	%31.66
نەخێر	24	%40
کۆی گشتی	60	%100

له خشتەی (٢٦) ئەوەمان بۆ ڕووندەبێتەوە کە بەرێژەی (%٢٨,٣٣) بەڵێ یە ، بەرێژەی (%٣١,٦٦) تاڕاددەیەکە ، بەرێژەی (%٤٠)نەخێرە ، واتە ئەو ئەنجامە نیشانی دەدات کە زۆرینەیان دەڵێن نەخێر نەگونجانی بیروباوەڕی ئاینی نابێتە هۆی تەڵاق. چونکە دەتوانن جیاوازییەکان بە گفتوگۆ و لێکتێگەیشتن چارەسەر بکەن و پێکەوە بمێننەوە.

٢٣- زوو هاوسەرگیری کردن دەبێتە هۆی تەڵاق

خشتەی (٢٧) زوو هاوسەرگیری کردن دەبێتە هۆی تەڵاق ڕووندەکاتەوە

وەڵامی پرسیار	ژمارە	%
بەڵێ	15	%25
تاڕاددەیەک	23	%38.33
نەخێر	22	%36.66
کۆی گشتی	60	%100

له خشتەی (٢٧) ئەوەمان بۆ ڕووندەبێتەوە کە بەرێژەی (%٢٥) بەڵێ یە ، بەرێژەی (%٣٨,٣٣) تاڕاددەیەکە ، بەرێژەی (%٣٦,٦٦)نەخێرە ، واتە ئەو ئەنجامە نیشانی دەدات کە زۆرینەیان دەڵێن بەڵێ تاڕاددەیەک زوو هاوسەرگیری کردن دەبێتە هۆی تەڵاق. چونکە کەسانی گەنج کە زوو هاوسەرگیری دەکەن لەوانەیە نەبوونی ئەزموون و پێگەیشتووییەکی تەواو کێشەی پەیوەندی دروست بکات.

٢٤ - نەبوونی پەروەردەی دروستی خێزانی دەبێتە هۆی تەڵاق

خشتەی (٢٨) پەروەردەی دروستی خێزانی دەبێتە هۆی تەڵاق ڕووندەکاتەوە

وەڵامی پرسیار	ژمارە	%
بەڵێ	31	%51.66
تاڕاددەیەک	28	%43.33
نەخێر	1	%1.66
کۆی گشتی	60	%100

لە خشتەی (٢٨) ئەوەمان بۆ ڕووندەبێتەوە کە بەرێژەی (٥١,٦٦%) بەڵێ یە ، بەرێژەی (٤٣,٣٣%) تاڕاددەیەکە ، بەرێژەی (١,٦٦%)نەخێرە ، واتە ئەو ئەنجامە نیشانی دەدات کە زۆرینەیان دەڵێن بەڵێ نەبوونی پەروەردەی دروستی خێزانی دەبێتە هۆی تەڵاق. چونکە بێ ئاگایی لە چۆنیەتی بەڕێوەبردنی پەیوەندی و کێشەکان دەبێتە هۆی ناکۆکی و جیا بونەوە.

٢٥- نەبوونی لێبوردەیی لە نێوان هاوسەران دەبێتە هۆی تەڵاق

خشتەی (٢٩) نەبوونی لێبوردەیی لە نێوان هاوسەران دەبێتە هۆی تەڵاق ڕووندەکاتەوە

وەڵامی پرسیار	ژمارە	%
بەڵێ	39	%65
تاڕاددەیەک	18	%30
نەخێر	3	%5
کۆی گشتی	60	%100

لە خشتەی (٢٩) ئەوەمان بۆ ڕووندەبێتەوە کە بەرێژەی (٦٥%) بەڵێ یە ، بەرێژەی (٣٠%) تاڕاددەیەکە ، بەرێژەی (٥%)نەخێرە ، واتە ئەو ئەنجامە نیشانی دەدات کە زۆرینەیان دەڵێن بەڵێ

نەبوونی لێبوردەیی لە نێوان هاوسەران دەبێتە هۆی تەڵاق. چونکە بێ لێبوردەیی کێشەکان گەورەتر دەکات و دەبێتە هۆی نەمانی متمانە و پەیوەندییەکی سەقامگیر.

٢٦- گۆڕانی ئامانجەکانی ژیان دەبێتە هۆی تەڵاق

خشتەی (٣٠) گۆڕانی ئامانجەکانی ژیان دەبێتە هۆی تەڵاق ڕووندەکاتەوە

وەڵامی پرسیار	ژمارە	%
بەڵێ	14	%23.33
تاڕاددەیەک	22	%36.66
نەخێر	24	%40
کۆی گشتی	60	%10

لە خشتەی (٣٠) ئەوەمان بۆ ڕووندەبێتەوە کە بەڕێژەی (%٢٣,٣٣) بەڵێ یە ، بەڕێژەی (%٣٦,٦٦) تاڕاددەیەکە ، بەڕێژەی (%٤٠)نەخێرە ، واتە ئەو ئەنجامە نیشانی دەدات کە زۆرینەیان دەڵێن نەخێر گۆڕانی ئامانجەکانی ژیان نابێتە هۆی تەڵاق. چونکە هاوسەران دەتوانن خۆیان بگونجێنن و بە گفتوگۆ ئامانجە نوێیەکان هاوبەش بکەن.

بەشی شەشەم: ئەنجام، پێشنیار و راسپاردەکانی توێژینەوە

لیستی سەرچاوەکان و پاشکۆ

١- ئەنجامەکان

ئەنجامەکانی توێژینەوەکە دەریانخست کە هۆکارە سەرەکییەکانی تەڵاق لە شاری هەولێر بریتین لە:

١-بەڕێژەی ٦٨،٣٣% دەڵێن بەڵێ تۆڕەکۆمەڵایەتییەکان کاریگەری هەیە لەسەر تەڵاق، چونکە دەبنە هۆی پەیداکردنی پەیوەندی نوێ لەدەرەوەی چوارچێوەی هاوسەرگیری کە متمانە لەنێوان هاوسەرەکان کەم دەکاتەوە و گومان دروست دەکات، بەتایبەت کاتێک کات و سەرنجی زۆر بۆ ئەم تۆڕانە تەرخان دەکرێت لەبری پەیوەندی ڕاستەوخۆی نێوان هاوسەرەکان.

٢- مانەوە لەگەڵ خێزانی هاوسەر دەتوانێت ببێتە هۆی دەستێوەردان لە ژیانی تایبەتی هاوسەرەکان و دروستبوونی کێشە و دواجار بەتەڵاق کۆتایی بێ.

٣- دەستێوەردانی خێزانی هاوسەران دەبێتە هۆی تەڵاق چونکە ئەم دەستێوەردانە دەبێتە هۆی دروستبوونی گرژی و ناکۆکی نێوان هاوسەرەکان، لەدەستدانی سەربەخۆیی و بڕیاردانی تایبەت بە ژیانی هاوبەش، و دروستبوونی هەستی ناڕەزایی و تووڕەیی کە بەرەبەرە پەیوەندی نێوان هاوسەرەکان لاواز دەکات و بەرەو جیابوونەوە دەبات.

٤- دەکرێت لە هەندێک بارودۆخدا ئەرکی دووانە (کار و ماڵ) فشار دروست بکات و کات کەم بێتەوە بۆ پەیوەندی هاوسەری.

٥- جیاوازی ئاستی خوێندەواری کاریگەری هەیە لەسەر تەڵاق چونکە دەکرێت ئەم جیاوازییە ببێتە هۆی ناکۆکی لە بیرکردنەوە و تێگەیشتن و گفتوگۆکردن.

٦- بە ڕێژەی ٧٦،٦٦%نەبوونی متمانە لە نێوان هاوسەران دەبێتە هۆی تەڵاق چونکە متمانە بناغەی سەرەکی پەیوەندی هاوسەرگیرییە و نەبوونی دەبێتە هۆی دروستبوونی گومان، دڵەڕاوکێ و دوودڵی بەردەوام کە هەموو لایەنەکانی ژیانی هاوبەش کاریگەر دەکات، هەروەها ئەستەمە پەیوەندییەک بەردەوام بێت کاتێک هاوسەرەکان ناتوانن بە یەکتری متمانە بکەن.

٧- بە ڕێژەی ٨٨،٣٣% دەڵێن بەڵێ خیانەتی هاوسەری هۆکارێکی سەرەکی تەڵاقە چونکە خیانەت پەیمانی هاوسەرگیری و متمانە بەتەواوی دەشکێنێت، برینێکی قووڵی دەروونی و سۆزداری لای هاوسەری بەرامبەر دروست دەکات، و دوای ڕوودانی، زۆر ئەستەمە هەستی دڵنیایی و ئارامی بگەڕێتەوە بۆ ناو پەیوەندییەکە کە پێویستن بۆ بەردەوامبوونی ژیانی هاوبەش.

٨- زۆربەی خەڵک پێیان وایە فاکتەرەکانی تری وەک هاوبەشی بەها، ڕێزگرتن، و پەیوەندی باش کاریگەری زیاتریان هەیە لەسەر سەقامگیری هاوسەرگیری وەک لە جیاوازی تەمەن. ئەمەش ئاماژەیە بۆ ئەوەی کە تەمەن بە تەنیا فاکتەرێکی سەرەکی نییە بۆ تەڵاق، بەڵکو چۆنیەتی پەیوەندی نێوان هاوسەرەکان گرنگترە.

٩- کێشەی دارایی فشارێکی زۆر دەخاتە سەر پەیوەندی هاوسەرگیری و دەبێتە سەرچاوەی ناکۆکی و ململانێ لە نێوان هاوسەرەکاندا کە دەتوانێت بەرەو تەڵاق بڕوات

١٠- نەگونجانی سێکسی دەتوانێت ببێتە هۆی ناڕەزایی و دوورکەوتنەوەی هاوسەرەکان لە یەکتر کە بە درێژایی کات پەیوەندییەکە لاواز دەکات و ڕێگە بۆ بیرکردنەوە لە تەڵاق خۆش دەکات

١١- ئالودەبوون بە ئینتەرنێت کاتی زۆری هاوسەرەکان داگیر دەکات و پەیوەندی نێوانیان کەم دەکاتەوە هەروەها دەرفەتی خیانەت و پەیوەندی نهێنی زیاد دەکات کە هەموو ئەمانە دەتوانن ببنە هۆکاری سەرهەڵدانی کێشە و تەڵاق

١٢- نەزۆکی دەتوانێت ببێتە هۆکاری تەڵاق لەبەر خواستی منداڵبوون لای زۆربەی هاوسەران گوشاری کۆمەڵایەتی بۆ منداڵبوون هەستکردن بە شکست و ناتەواوی کێشەی دەروونی و خەمۆکی کاریگەری نەرێنی لەسەر پەیوەندی سێکسی جیاوازی لە ئامانجەکانی ژیان ناکۆکی لەسەر چارەسەرەکانی نەزۆکی گوشاری دارایی بۆ چارەسەرکردنی نەزۆکی

١٣- ژنهێنانی دووەم کاریگەری هەیە لەسەر تەڵاق چونکە دەبێتە هۆی دروستبوونی هەستی ناتەواوی و کەمبوونەوەی خۆشەویستی لای ژنی یەکەم، ململانێ و ناکۆکی لەنێوان هاوسەرەکاندا زیاد دەکات، بەشکردنی سۆز، کات و سەرچاوە داراییەکان دەبێتە کێشە، هەروەها زۆربەی ژنان ناتوانن بەئاسانی ئەم بارودۆخە قبوڵ بکەن.

١٤- بە ڕێژەی ٨٦,٦٦%دەڵێن بەڵێ بەکارهێنانی مادده هۆشبەرەکان دەبێتە هۆی تەڵاق چونکە ئەم ماددانە گۆڕانکاری نەرێنی لە کەسایەتی و هەڵسوکەوتی بەکارهێنەر دروست دەکەن، بەفیڕۆدانی سەرچاوە داراییەکانی خێزان، بێتوانایی لە جێبەجێکردنی بەرپرسیارێتی خێزانی، توندوتیژی و هەڵچوون، و کێشەی تەندروستی درێژخایەن دروست دەکات کە هەموویان پێکەوە بارودۆخێکی ناسەقامگیر دروست دەکەن کە تیایدا ئەستەمە پەیوەندی هاوسەرگیری بەردەوام بێت.

١٥ بە ڕێژەی ٧٠% دەڵێن بەڵێ نەبوونی ڕێزگرتن لە نێوان هاوسەران دەبێتە هۆی تەڵاق چونکە ڕێزگرتن بناغەی سەرەکی پەیوەندی هاوسەرگیرییە، نەبوونی دەبێتە هۆی کەمکردنەوەی کەسایەتی و هەستی شکاندنی بەرامبەر، پەیوەندی سۆزداری و گفتوگۆی سازندە لەناو دەبات، و ئاست و چۆنیەتی هەڵسوکەوتەکان بەرەو خراپتر دەبات کە بەرەبەرە پەیوەندییەکە لەناو دەبەن.

٢- ڕاسپاردە

١. دامەزراندنی ناوەندی تایبەت بۆ چارەسەرکردنی کێشە خێزانیەکان:

دابینکردنی ستافی پسپۆڕ (دەروونناس، کۆمەڵناس، پارێزەر)، پێشکەشکردنی خزمەتگوزاری ڕاوێژکاری بەخۆڕایی، دانانی هێڵی گەرمی تایبەت بۆ وەرگرتنی سکاڵا، پێشکەشکردنی خزمەتگوزاری میانگیری نێوان هاوسەران، بەدواداچوونی بەردەوام بۆ حاڵەتەکان

٢. باشترکردنی سیستەمی یاسایی:

پێداچوونەوە بە یاساکانی باری کەسێتی، دانانی یاسای تایبەت بۆ پاراستنی مافی منداڵان، خێراکردنی پرۆسەی دادوەری لە کێشە خێزانیەکان، دابینکردنی پارێزەری یاسایی بۆ کەیسە هەژارەکان، پاراستنی مافی دارایی هەردوو لایەن

٣. هۆشیارکردنەوەی کۆمەڵگا:

بەرنامەی تایبەت لە میدیاکان دەربارەی ژیانی خێزانی، چالاکی و سیمینار لە ڕێگەی ڕێکخراوەکانەوە، بڵاوکردنەوەی نامیلکە و ڕێنمایی پەروەردەیی، بەکارهێنانی تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان بۆ هۆشیارکردنەوە، هاوکاری لەگەڵ مامۆستایانی ئایینی بۆ ڕێنمایی دروست

٤. پشتگیری ئابووری و کۆمەڵایەتی:

دابینکردنی هەلی کار بۆ گەنجان، یارمەتیدانی خێزانە هەژارەکان، دابینکردنی خانووی نیشتەجێبوون بۆ تازە هاوسەرگیریکردووان، دانانی پرۆگرامی تایبەت بۆ ژنانی تەڵاقدراو، دابینکردنی پشتگیری دەروونی بۆ منداڵانی دوای تەڵاق

٣- پێشنیار

١. کاریگەری تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان لەسەر پەیوەندی هاوسەرگیری - توێژینەوەیەکی مەیدانییە لە شاری هەولێر

گرنگە چونکە تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان کاریگەری زۆریان هەیە، دەتوانرێت داتای ڕاستەوخۆ لە خێزانەکان وەربگیرێت

٢. هۆکارە ئابووریەکانی دواخستنی هاوسەرگیری لای گەنجان - توێژینەوەیەکی شیکاری لە زانکۆکانی هەرێمی کوردستان

کێشەیەکی هەنووکەییە و پەیوەندی بە داهاتووی کۆمەڵگاوە هەیە، دەکرێت لە ڕێگەی ڕاپرسی و چاوپێکەوتنەوە ئەنجام بدرێت

٣. کاریگەری نیشتەجێبوونی هاوبەش لەگەڵ خێزانی هاوسەر لەسەر سەقامگیری خێزانی - توێژینەوەیەکی بەراوردکارییە لە شاری هەولێر

هۆکارێکی سەرەکی کێشە خێزانیەکانە، دەکرێت بەراورد لە نێوان خێزانە سەربەخۆ و ناسەربەخۆکان بکرێت

٤. ڕۆڵی دادگاکانی باری کەسێتی لە چارەسەرکردنی کێشە خێزانیەکان - توێژینەوەیەکی شیکارییە لە پارێزگای هەولێر

گرنگە بۆ هەڵسەنگاندنی کارایی سیستەمی دادوەری، دەکرێت داتا لە دادگاکان و پارێزەران وەربگیرێت

٤- ليستی سەرچاوەکان

سەرچاوە کوردیەکان

١- القصير، مليحة عوني و احمد، صبيح عبدالمنعم،(٢٠٠٢)، و. صابر بكر بۆكانی – سۆسیۆلۆژیای خێزان ، چاپخانەی داناز، سلێمانی.

٢- خەلیل، مەعن، و.گۆران جەمال ڕواندوزی، (٢٠١٣)، کۆمەڵناسی خێزان، چاپخانەی خانی، دهۆک.

٣- سیامەند، سەرباز، (٢٠١٨)، تەڵاق و لێکجیابوونەوە لەهەرێمی کوردستاندا ، هۆکار و دەرەنجام ، لێکەوتەو کاریگەری، چاپخانەی شەهاب، هەرێمی کوردستان – هەولێر .

٤- حەسەن، ئیحسان محمد، (٢٠١٥)، بنەماکانی کۆمەڵناسی، چاپخانەی موکریانی، هەولێر .

٥- عومەر، عەبدولڕەحمان، (٢٠١٨)، کۆمەڵناسی خێزان، چاپخانەی ئاراس، هەولێر .

٦- سەعید ، شێرزاد، (٢٠١٧)، پەروەردە و خێزان، چاپخانەی سەردەم، سلێمانی .

٧- نەبەز، جەمال،(٢٠١٦)، کۆمەڵناسی بنەڕەتی، چاپخانەی ڕۆشنبیری، هەولێر .

٨- عەبدوڵڵا، سەردار، (٢٠١٨)، کێشەکۆمەڵایەتیەکان، چاپخانەی شڤان، سلێمانی.

٩- عومەر، شیلان، (٢٠٢٠)، توێژینەوە لە کێشەخێزانیەکان، چاپخانەی ڕۆژهەڵات، هەولێر .

١٠- ڕەسوڵ، هێرش(٢٠١٩)، کاریگەریە کۆمەڵایەتییەکانی جیابوونەوە، چاپخانەی گەنج سلێمانی.

١١- طاهر، زەریا احمد، (٢٠١٠)، (جیابوونەوەی ژن و مێرد هۆکار و دەرئەنجامەکانی)، زانکۆی سەڵاحەدین – هەولێر .

١٢- عارف، لقمان، (٢٠١٣)، شيكردنەوەی ياسای باری كەسی، چاپی دووەم، هەولێر.

١٣- شێخە، لاڤین، (٢٠٢٢)، هۆكارەكانی خيانەتی نێوان هاوسەران، زاری كرمانجی .

١٤- محمد، سەردار، (٢٠١٦)، هۆكارەكانی خيانەتی هاوسەری، .www.kurdu.org

١٥- عەزیز، بێدار فارس و ئەحمەد، نیگار دلێر (٢٠٠٩)، فاكتە رە كانی زور بوونی هەڵوەشانەوەی هاوسە ریی، چاپخانەی خانی، دهۆک.

١٦- مەعروف، ابراهیم طاهر، (٢٠١٥)، هاوسەرگیری سەركەوتوو ، چاپخانەی حاجی هاشم - هەولێر.

١٧- عبدالرحمن، محمد، (٢٠٢٣)، هۆكارەكانی زۆربوونی ڕێژەی تەلاق، پێگەی فەرمی وەلامەكان.

١٨- نوری، ئیدریس، (٢٠٢١)، بۆچی ڕۆژ بەڕۆژ تەلاق لەهەڵكشان و بەرزبوونەوەدایە؟، .diplomaticmagazine.net

١٩- بارزانی، ئەڤین، (٢٠٢٤)، ڕێژەی زیادبوونی تەلاق و لێكەوتەكانی لەكۆمەڵگە، Kurdistan .24.net

٢٠- بۆكانی، سابیر(٢٠٢٠)، میتۆدی توێژینەوەی زانستی، چاپی دووەم، چاپخانەی چوارچرا- سلێمانی.

٢١- سەپان،مەغدید(٢٠١٦)، تەلاق و مێژووی تەلاق، .Kurdistan 24.net

سەرچاوە عەرەبییەکان

١- هادي ، أنوار مجيد (٢٠١٢) اسباب الطلاق العاطفي لدى الاسرة العراقية وفق بعض المتغيرا مجلة الاستاذ ، العدد ٢٠١.

٢- الكعبى،ابراهيم محمد (٢٠١٥) تطوير نموذج لحل الخلافات الأسرية في المجتمع القطري .جامعة الجلفة ،الجزائر

٣- الغرايبة، فاكر محمد و عليمات، محمود سالم، (٢٠١٢)، (التأثيرات النفسية والاجتماعية للطلاق على اطفال، دراسة على عينة من الاطفال في دار الضيافة في اتحاد مرأة الاردنية)، "مجلة الجامعة الشارقة للعلوم الإنسانية والاجتماعية" المجلد ٩، العدد٢، الامارات العربية المتحدة .

٤- سليم، هيوا صادق، (٢٠٢١)، التباين المكاني لحالات الطلاق المسجلة لسكان المراكز الحضرية في محافظة اربيل، مجلة قەڵای زانست العلمية، مجلد٦، عدد٣، جامعة اللبنانية الفرنسية-اربيل العراق.

٥- اسماعيل، ساوين خالد، (٢٠٢١)، (الطلاق العاطفى وعلاقتها بالقدرة على حل المشكلات)، جامعة صلاح الدين - اربيل

٦- سليمان، سناء محمد، (٢٠١٢)، الطلاق بين الإباحة والصبر والخطر والغدر، سلسلة ثقافة سايكولوجي.

٧- غانم، محمد حسن، (٢٠١٤)، الطلاق بين المحنة والمحنة، مكتبة الانجلو المصرية.

٨- التويجري، محمد عبدالمحسن، (٢٠٠٠)، الاسرة والتنشئة الاجتماعية في المجتمع العربى السعودي، مكتبة العبيكان.

٩- البدري، هناء حسن سدخان (٢٠٢٢)، ظاهرة الطلاق دراسة في الاسباب والنتائج، مجلةالعميد(٤٢)، جامعة القادسية، الديوانية-العراق.

١٠- السبعاوي، هناء جاسم (٢٠١٣)، الطلاق واسبابة في مدينة الموصل، الجامعة الموصل-العراق.

١١- المدوح، مرتضى جواد عواد (٢٠٢١)، كثرة الطلاق في المجتمع أسبابه وآثاره وعلاجه "دراسة فقهية واجتماعية"، الجامعة البصرة - الكلية التربيية العلوم الإنسانيية.

١٢- حفظي، اسماء (٢٠١٤)، اتجوز ليه؟، الطبعة الثانية، للنشر والتوزيع.

١٣- عوني، روان، (٢٠٢١)، ما هي اسباب الطلاق، mawdoo3.com

١٤- موسى، فراس جاسم، (٢٠٢١)، الطلاق فى العراق الظاهرة والحلول، مجلس نواب ، دائرة البحوث دراسة.

١٥- حسين، السيد عبدالحليم محمد،(٢٠١٨)، الطلاق الاسباب والعلاج، شبكة الالوكة.

١٦- عليان، ربحى مصطفى و غنيم، عثمان محمد(٢٠٠٤). اساليب البحث العلمي الاس النظرية رالتطبيق العلمي، ط١، عمان.

١٧- رشوان، حسين عبدالحميد(١٩٨٧). العلم والبحث العلمي، دراسة في المنهج العلوم: ط٣، المكتب الجامعي الحديث، الاسكندرية، مصر.

سەرچاوە ئینگلیزییەکان

1- Jalovaara, M. (2003). The joint effects of marriage partners' socioeconomic positions on the risk of divorce. Demography, 40(1), 67-81.

2- Zainab, I., et al. (2014). Marital Breakdown in Muslim Community in Malaysia. Middle-East Journal of Scientific Research, 20(11), pp.1440–1444.

3- latiff, zulkifli abd, (2022), The Consequences of the Misuse of Social Media as a Medium for News and Information, Journal of Media and Information Warfare.

4- Stewart, alison Clarke & Brentano, Cornelia, (2006), divorce causes and consquences, Yale university press, new haven and London.

5- Braymans،Alan (2012). Social research methods, 4th Oxford, U -

٥- پاشکۆ

وەزارەتی خوێندنی باڵا و توێژینەوەی زانستی

زانکۆی سەلاحەدین هەولێر

کۆلێژی ئاداب بەشی کۆمەڵناسی

ژمارە:

ڕێکەوت:

فۆرمی ڕاپرسی

ساڵی خوێندنی(٢٠٢٤-٢٠٢٥)

سڵاو و ڕێز ....

ئەو فۆرمەی لەبەردەستت دایە ئامادە کراوە بەمەبەستی ئەنجامدانی توێژینەوەیەکی زانستی لە بواری کۆمەڵناسی بە ناونیشانی(هۆکارە کۆمەڵایەتییەکانی تەڵاق لەسەردەمی نوێدا - توێژینەوەیەکی مەیدانییە لەشاری هەولێر). تۆی بەڕێزیش هەڵبژێردراوی بۆ وەڵامدانەوەی پرسیارەکانی ئەم فۆرمە، بە وەڵامدانەوەت بە هەستێکی لێپرسراوانە و ڕاشکاوانە بۆ سەرجەم بڕگەکانی بەشدار دەبیت لە سەرخستن و دەوڵەمەند کردنی ئەم توێژینەوەیە، هاوکاریتان جێگای سوپاس و پێزانینە.

تێبینی:-

١- پێویست بەناونوسین ناکات.

٢- بەرامبەر هەر پرسیارێک سێ وەڵام دانراوە هێمای (√) لەوەڵامەکە دابنێ کە هەڵی دەبژێریت.

٣- تکایە هەموو بڕگەکان وەڵام بدەوە و تەنها یەک وەڵامیش هەڵبژێرە.

٤- هەموو ئەو زانیاریانەی لە ڕێگەی ئەم فۆرمەوە کۆدەکرێتەوە بەنهێنی دەهێڵرێتەوە و تەنها بەمەبەستی زانستی بەکاردەهێنرێت.

توێژەران:

عبدالکریم مصطفی کریم

علی أمیر طه

بەسەرپەرشتی :

د. زەریا احمد طاهر

پرسیارە گشتییەکان:

١- ڕەگەز: نێر( ) ، مێ(   ).

٢- باری ئابووری: زۆر باش(   ) ، باش(   ) ، ناوەند(   ) ، خراپ(   ) ، زۆر خراپ (   ).

٣- گەڕەکی نیشتەجێ بوون (   ).

٤- جۆری نیشتەجێبوون: کرێ(   ) ، موڵک(   ) ، هیتر(   ).

پرسیارە تایبەتەکان:

ژ	بڕگەکان	بەڵێ	تارادەیەک	نەخێر
١	تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان کاریگەری هەیە لەسەر زیادبوونی تەڵاق			
٢	نەبوونی خانووی جیا دەبێتە هۆی تەڵاق			
٣	دەستێوەردانی خێزانی هاوسەران دەبێتە هۆی تەڵاق			
٤	کارکردنی ژن لە دەرەوەی ماڵ دەبێتە هۆی تەڵاق			
٥	جیاوازی ئاستی خوێندەواری کاریگەری هەیە لەسەر تەڵاق			
٦	نەبوونی متمانە لە نێوان هاوسەران دەبێتە هۆی تەڵاق			
٧	خیانەتی هاوسەری هۆکارێکی سەرەکی تەڵاقە			
٨	جیاوازی تەمەن کاریگەری هەیە لەسەر تەڵاق			
٩	کێشەی دارایی دەبێتە هۆی تەڵاق			
١٠	نەگونجانی سێکسی دەبێتە هۆی تەڵاق			
١١	ئالودەبوون بە ئینتەرنێت دەبێتە هۆی تەڵاق			
١٢	نەزۆکی هۆکارێکی تەڵاقە			
١٣	توندوتیژی خێزانی دەبێتە هۆی تەڵاق			

ژ	بڕگەکان	بەڵێ	تارادەیەک	نەخێر
١٤	ژنهێنانی دووەم کاریگەری هەیە لەسەر تەلاق			
١٥	بەکارهێنانی مادده هۆشبەرەکان دەبێتە هۆی تەلاق			
١٦	جیاوازی چینایەتی کاریگەری هەیە لەسەر تەلاق			
١٧	نەخۆشی درێژخایەن دەبێتە هۆی تەلاق			
١٨	گرنگی نەدان بە پێداویستیەکانی خێزان دەبێتە هۆی تەلاق			
١٩	کۆچکردن بۆ دەرەوە کاریگەری هەیە لەسەر تەلاق			
٢٠	نەبوونی ڕێزگرتن لە نێوان هاوسەران دەبێتە هۆی تەلاق			
٢١	نەبوونی هاوسەنگی لە نێوان کار و ژیانی خێزانی دەبێتە هۆی تەلاق			
٢٢	نەگونجانی بیروباوەڕی ئاینی دەبێتە هۆی تەلاق			
٢٣	زوو هاوسەرگیری کردن دەبێتە هۆی تەلاق			
٢٤	نەبوونی پەروەردەی دروستی خێزانی دەبێتە هۆی تەلاق			
٢٥	نەبوونی لێبوردەیی لە نێوان هاوسەران دەبێتە هۆی تەلاق			
٢٦	گۆڕانی ئامانجەکانی ژیان دەبێتە هۆی تەلاق			

Kurdistan Regional Government

Ministry of Higher Education and Scientific Research

Salahaddin University - Erbil

College of Arts- Department of Sociology

Social reasons for divorce in the new era

A field study in Erbil City

A graduate project has been submitted to the Department of Sociology as part of the requirements for a bachelor's degree in sociology

by

Abdulkarim Mustafa Karim

Ali Amer Taha

Supervised by

Dr. Zarya Ahmed Tahir

2024-2025